Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттинген.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ч. май 22 вторник № 118 (9193). Өртээ 2 кап.

КУБАНЬДА СИГЕН КЕЗИЛДЕЗИ

Кубаньның ховуларында сиген чедиштир быжа берген. Краснодар крайның мурнуу болгаш төп зоналарының ажыл-агыйлары сиген кезилдезинче кирипкен. Сиген кезер чүс-чүс машиналарны механизаторлар шөлдерже үндүрген. Хөй чылдыг сигеннерниң дүжүдүн баштайгы муң гектар черден ажаап алган.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының эгелекчилери — Кубаньның чер-ажылдакчылары нийтиниң малынга бо чылын 600 муң тонна ажыг сигенни, 800 муң тонна сенажты белеткээрин шиитпирлээн. Колхозтарда болгаш совхозтарда сиген далганын белеткээрин база таарыштырган. Ону кышка 200 муң тоннаны курлавырлаар. Мурнакчы ажыл-агыйлар, тараан сигенниң дүжүдүн албышаан, мал чемин бүдүн чартык чылда чедер кылдыр белеткээрин планнаан.

(СЭТА-ның корр.).

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

ДҮЖҮТТҮҢ САЛЫМ-ХУУЗУ БИСТИҢ ХОЛУВУСТА

«1973 чылда чер ажылының тараа болгаш өске-даа продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедири дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын таныжып көргеш, Бии-Хемниң механизаторлары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында чаагай дүжүттү өстүрер дээш социалистиг чарышче кирбишаан, республиканың бүгү механизаторларынга, тараажыларынга кыйгырыгны үндүрген турган. 1973 чылда боттарынга алган социалистиг хүлээлгелериниң күүседирин хандырары-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган.

Районнуң тараажылары бо чылын гектар чер бүрүзүнден тарааны 12,5 центнерни, а суггаттыг черниң гектарындан 15 центнерден эвээш эвести, картофельди 90 центнерни, ногааларны 120 центнерни, кукурузаның ногаан массазын 130 центнерни алырын шиитпирлээн. Тарааның нийти чылдазын 37 муң тонна чедирери, күрүнеге 10 муң тоннаны садары көрдүнген. Чаагай дүжүттү өстүрерп-биле бок үнүштерге удур гербицидтерни 18 муң гага, оон иштинде 16.500 гага самолёт-биле чаштырары планнаттынган.

Эрткен чылдың күзү боранчаашкынныг, берге болган. Дүжүттү ажаап алыр дээш демиселди эң-не нарын байдалдарга чорудар ужур таваржып турган. Ынчалзажок 6000 га черниң тараазы ажааттынмайн, харга бастырган. Күскү чер аңдарылгазының планы чүгле 43 хуу күүсеттинген. Бо бүгүнүң уламындан чазын арткан тарааларны ажаавышаан, чаштырылганы чорудар апарган. Ажыл ийи дакпыр аар-берге. Бии-Хемниң тараажылары бүгү күштерин болгаш мергежилдерин үндүрүп турган, шиитпирлиг үшкү чылдың часкы хову ажылдарын багай эвес чорудуп турар.

Районнуң бүгү тарылга шөлү 35.172 га. Ооң иштинде тараалар 25.709 га. Тарыза чогуур кызыл-тас планы 18.779 га, ам ону чаштырып доозупкан. 3800 га суланы, 445 га чаңгыс чылдыг, 166 га хөй чылдыг сигеннерни чаштырган.

Тус-тус ажыл-агыйлардан «Кызыл тараачын» колхоз часкы хову ажылдарын дыка организастыг болгаш бедик агротехниктиг деңнелге эрттирип турар. Ол ажыл-агыйның кол агроному Василий Игнатьевич Иконников ажылды мергежилдиг организастап, техниканы бүрүн күчүзү-биле ажыглап турар. Ооң түңнелинде колхоз 6469 га кызыл-тас чаштырар планын районга бир дугаарында доосkан. Ам ында мал чеми культураларының чаштырылгазын чорудуп турар.

Часкы хову ажылдарын «Саян» совхоз база-ла багай эвес организастаан. Ында 8047 га тарааны чаштырары доозулган. Ол ышкаш «Өөк» совхоз 6120 гага тараа аймаан чаштырган.

Ылаңгыя часкы чер аңдарылгазын «Хадың» колхоз биле «Шивилиг» совхоз оожум чорудуп турары четпес. «Хадың» 1870 га черни удур аңдаргаш, тараа чаштырар ужурлуг. А ол хиреде аңдарганы чаа-ла 400 га ажып турар. «Шивилиг» чазын 1000 ганы удур аңдарар, бөгүнге чедир ында 500 га хире аңдартынган. Шак ындыг оожум темп-биле эптежир арга чок. Часкы үеде хүн хамааннок, шак безин улуг ужур-дузалыг дээрзин утпас херек.

Шиитпирлиг үшкү чылдың часкы хову ажылдарынга мурнакчылар эвээш эвес болуп турар. Чижээ, «Кызыл тараачын» колхозта механизаторлар Егор Кунаев биле Григорий Филлиповский олар ээлчег онаалдазын үр аңдарарынга 180 хуу күүседип турар. «Өөк» совхозта механизатор Валентин Калягин онаалдазын 184 хуу күүседип турар. Ол ышкаш мурнакчыларның аттарын хөйнү адап болур.

Часкы хову ажылдарынга көдээниң ажыл-ишчилериниң хоорайжыларның көргүзүп турар дузаламчызын база-ла демдеглээр херек. Бистиң районнуң ажыл-агыйларында Кызылдан болгаш Турандан келген 25 механизатор ажылдап турар. Оларның 13-жү трактористер.

Эрткен чылдың ховуларда артып калган дүжүдүн ам ажаап алырынга Бии-Хемниң «Сельхозтехника» салбырындан база Кызылда райооннар аразының каттыжыышкындан келген механизаторлар кызымак ажылдап турар. Ооң аңгыда, районнуң ажыл-агыйларында өске черлерден келген 40 автомашина үрезин сөөртүп ажылдап турар.

Часкы хову ажылдарының бо нийт түлүк хүннеринде механизаторларның ортузунда социалистиг чарыш улам-на калбарган. Механизаторларның чарыжын ылаңгыя «Кызыл тараачын» колхозтуң хову бригадазында эки организастаан. Ында ажылдың түңнелиниң көскү болурунче улуг кичээнгейни салып турар. Механизаторларның хүнде кылган ажылының түңнелин кежээ үндүргеш, көскү черге азыптар. Кымның мурнунда чорүп, канчаар ажылдап турары илдең. Оон ыңай чарыштың түңнелин беш хонуктап үндүргеш, тиилекчиге шилчиир вымпелди база акша шаңналын тывыскан турар.

Дүжүттүң салым-хуузу механизаторларның холунда. А олар алган хүлээлгезин күүседир, сөзүнге ээ болур дээш бо хүннерде уйгу-чыдын чок шудургу ажылдап турарлар.

Н. КУШНАРЕВ,

Бии-Хем райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному.

ССРЭ—ГФР: ТАЙБЫҢ, ЧААГАЙ КОЖАХЕЛБЭЭ ХАРЫЛЗААЛАРНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Экономика, үлетпүр болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылганы хөгжүдер дугайында Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазааның болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының чазааның аразында

ДУГУРЖУЛГА

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа биле Германияның Федеративтиг Республиказының чазаа,

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының аразында 1970 чылдың август 12-деги Керээге дүүштүр экономика, үлетпүр болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылганы ханыладырын күзээш,

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының садыглажыышкын болгаш далайлап эжиндиришкининиң нийти айтырыгларының талазы-биле 1958 чылдың апрель 25-теги Дугуржулганы база садыглажыышкын болгаш экономиктиг кады ажылдажылга дугайында Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазааның болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының чазааның аразында 1972 чылдың июль 5-теги үр хуусаалыг дугуржулганы барымдаалааш,

Европага кады ажылдажылганы хөгжүдеринге идиг бээрин күзээш,

ээлэн үр үе хуусаалыг дугуржулгаларны кылып турган, кады ажылдажылганы хандырарының болгаш калбартырының чогумчалыын хүлээп көргеш,

моон адаанда чүүлдер дугайын дугурушкан:

1 ЧҮҮЛ

Дугуржуп турар талалар кайы-кайызынга ажыктыг болурунга үндезилээш, боттарының чогуур организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң аразынга экономика, үлетпүр болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылганы калбартырын болгаш ханыладырын оралдажып, боттарының аргаларынга таарыштырылга кады ажылдажылгага идиг бээр.

2 ЧҮҮЛ

Үр үелиг кады ажылдажылганы калбартыры күзенчиг болуп турар айтырыларны 7-ги чүүлде сагындырттынган комиссияның дамчыштыр дугуржуп турар талалар тодарадыр. Моон-биле кады дугуржуп турар талалар хамыктың мурнунда чиг-этке, энергияның, технологияның, дериглерниң янзы-бүрү хевирлеринге болгаш калбак херегледиин бараанарынга кайы-кайызының херегледиин болгаш курлавырларын барымдаалап көөр.

3 ЧҮҮЛ

Бо дугуржулгага дүүштүр кады ажылдажылга ылаңгыя дараазындагы чүүлдерни хаара тудар:

— кайы-даа таланың экономиктиг эрге-ажыктарынга таарышкан үлетпүр комплекстерин тургузар, а ол ышкаш, чамдык үлетпүр бүдүрүлгелерин калбартыр болгаш чаартыр;

— дериглерни болгаш өске-даа кылыгларның чамдык хевирлерин бүдүреринге кады ажылдажыр;

— чиг-эт материалдарының чамдык хевирлерин бүдүреринге кады ажылдажыр;

— патентилерни, лицензияларны, «ноу-хауну» болгаш техниктиг информацияны солчур, бар технологияны ажыглаар азы чаа технологияны ажылдап кылырын экижидер, а ол ышкаш техниктиг ачы-дуза чедирер болгаш өөредир дээш специалистерни аргыштырар.

4 ЧҮҮЛ

Дугуржуп турар Талалар экономикага, үлетпүрге хамаарышкан болгаш техниктиг кады ажылдажылганың төлевилелдеринин талазы-биле керээлер чарарынга база боттандырарынга дуза чедирер болгаш аңаа боттарының шыдаар аргаларының хире-чергези-биле өргежок чүгула чигелделерни тургузар.

5 ЧҮҮЛ

Экономика, үлетпүр болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылганың тус-тус төлевилелдериниң негелделерин күрүне бүрүзүнге барымдаалаттынып турар хоойлуларга база доктаалдарга дүүштүр ийи таланың чогуур сонуургалдыг организациялары болгаш бүдүрүлге черлери дугуржуп ап турар.

6 ЧҮҮЛ

Дугуржуп турар талалар үшкү чурттарга боттарының чогуур организацияларының болгаш бүдүрүлге черлериниң дем каттыштырып ажылдаарынга дуза чедирер.

7 ЧҮҮЛ

Бо дугуржулганы херек кырынга боттандырар талазы-биле ажылды удуртурун Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының экономиктиг база эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле комиссиязынга дагзыр. Ол сорулганы барымдаалааш, ук комиссия бот-боттарының аразынга экономика, үлетпүр болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылганы калбартырының үр хуусаалыг перспективазынга хамаарышкан саналдарны төлевилээр.

8 ЧҮҮЛ

1971 чылдың сентябрь 3-те чарган дөрт талалыг дугуржулганы ёзугаар бо дугуржулга доктааттынган чурумнарга дүүштүр Берлинге (Барыын) барымдаалаттынар.

9 ЧҮҮЛ

Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Германияның Федеративтиг Республиказының моон мурнунда чарган ийи талалыг база хөй талалыг керээлеринге болгаш дугуржулгаларынга бо дугуржулга хамаарышпас.

Аңаа холбаштыр, эргежок чүгула апарганда, дугуржуп турар Талалар оларның кайы-бирээзиниң саналын ёзугаар бо дугуржулганың кол сорулгаларынга хамаарышпас сүмележилгелерлиг болурун барымдаалап турган база сүмележилге чорудар.

10 ЧҮҮЛ

Бо Дугуржулгага ат салган хүнден эгелеп ол күштүг болур, он чыл дургузунда барымдаалаттынар.

Экономика, үлетпүр болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылганы улам калбартырынга эргежок чүгула хемчеглерни алырын Талалар мында айыткан үениң доозурунга чедир алды айдан орай эвес үе дургузунда дугуржуп алыр.

1973 чылдың май 19-та Боннга орус болгаш немец дылдарга ийи кезек кылдыр чарган, бижимелдери ийилээ дең күштүг.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазааның өмүнээзинден
Л. БРЕЖНЕВ
А. ГРОМЫКО

Германияның Федеративтиг Республиказының чазааның өмүнээзинден
В. БРАНДТ
В. ШЕЕЛЬ

Тарылганың амгы байдалы

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында хову ажылдары түлүк. Чамдык ажыл-агыйлар эрте чажар тараа культураларын тарып доосkаш, мал чеми культураларының чаштырылгазынче болгаш картофель олуртулгазынче кирипкен. Ногаа аймаан тарып эгелээн черлер база бар. Агаар-бойдустуң байдалы шириин бодза-даа, шиитпирлиг чылда тарылганың нийти байдалы чогумчалыг.

Бистиң республика майның 17-ге чедир 154 муң гектар тараа культураларын азы планныг онаалдазының 66 хуузун тарып алган. Каа-Хем, Эрзин, Бай-Тайга районнар тараа культураларының чаштырылгазын доозар чыгаан, а «Буруңгаар», «Кара-Хаак», «ҮТКА 25 чылы» совхозтар, Каа-Хемниң «Тиилелге», «Ленинчи орук» колхозтар болгаш оон-даа өске ажыл-агыйлар тараа чаштырылгазын доосkан.

Тоску беш чылдың үшкү чылында часкы чер аңдарылгазын 131 муң гектар черге чорудар ужурлуг бис. Сөөлгү медээ-биле алырга, ооң 79,2 хуузу азы 104 муң гектары аңдартынган. Чөөн-Хемчик районнуң колхозтары, Таңдыда «Тиилелге», Улуг-Хемде «ҮТКА 25 чылы», Каа-Хемде «Кызыл тук» совхозтар тарыыр черлерин бүрүн белеткеп алган. Бо талазы-биле чүгээр чедиишкинниг болзувусса-даа, тарылга мурнунуң суггарылгазы хожудап турар. Бо хүннерге чедир 36970 гектар суггаттыг черниң доңгун деңкезин тарыттынган. Барыын-Хемчик 8300 гектар черниң 3600 гектарын, Бай-Тайга 5607 гектар черниң 1872 гектарын, а ол районда «Мурнакчы» колхоз 1100 гектар черниң чүгле 338 гектарын суггарып алган. Суггарылганың хожудан турар бол чылдагааны суг чогунда. «Барлык» совхозта чер суггарар ДДА-100м деп сес агрегат суг чедишпезинден аңаа турар. Доцат ужурунда сугнуң кызырлыш турарын барымдаалааш, ажыл-агый бүрүзүнге суггатчыларны ийи ээлчегте тургузары чугула. Чүгле ынчан сугну халас ыттайн барып болур бис.

Картофель тарыыр үе келген. Ол үнелиг культураны чылдың-на орай тарып турарывыстан ооң дүжүдүнүң чер албайн турарын уттуп болбас бис. Картофельди кайы-даа ажыл-агыйга май айда тарып доосkан турар ужурлуг.

1973 чылда 200 муң тонна органиктиг чемишчидилгени төгерин, ооң 70 хуузун чазын чажарын планнаан. Ынчалзадаа ажыл-агыйлар ынаар шоолуг-ла сагыш салбайн турарлар. Ону бөгүнге чедир республиканың 63 муң тонна-ла өдекти ховуларже үндүргени бадыткап турар. Бо ажыл «Кызыл тук», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда сула организастаттынган. Тарылга шөлдеринче өдек сөөртүрүнге «Сельхозтехниканың» райооннар аразының каттыжыышкыны дузаны чедирер ужурлуг. Ындыг турбуже ол организацияның механизастаттынган отрядының чемишчидилге чажар РУМ-15 дээр 7 машиназы аңаа турар. Оларны ажылдадырынче, ажыл-агыйларга боттуг дузаны чедиреринче «Сельхозтехниканың» райооннар аразының каттыжыышкыны сагыш салза чогуур.

Беш чыл планын күүседириниң шиитпирлиг чылында часкы хову ажылдарының амгы байдалын каш чижекке көргүзерге мындыг-дыр. Тараажы бүрүзү, кижи бүрүзү бедик дүжүт дээш демиселге үлүүн киирер ужурлуг. Шак ынчан мурнувуста сорулгаларның күүсеттинери чайлаш чок.

М. ХАЗБУЛАТОВ.

Н. В. Подгорный Афганистанче чорупкан

Афганистанның Хааны дээрги Мухаммед Захир Шахтың чалаанып ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный албанның найыралдыг аян-чоруун кылып, майның 20-де Москвадан Афганистанче чорупкан.

Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шиметтинген Внуково аэродромга Н. В. Подгорныйны эштер Ю. В. Андропов, К. Т. Мазуров, И. В. Капитонов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары М. А. Яснов, В. П. Рубен, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палаталарының Даргалары Я. С. Насриддинова, А. П. Шитиков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң министрлери — Афганистан-биле найыралдың болгаш культура харылзаазының совет нийтилелиниң баштаар чериниң даргазы С. Ф. Антонов, В. П. Елютин, С. А. Оруджев, Н. А. Шелоков, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң чиңгине прокурору Р. А. Руденко, ССРЭ-ниң Дээди судунуң даргазы Л. Н. Смирнов, Моссовет күүскомунуң даргазының бирги оралакчызы В. П. Исаев болгаш өске-даа албан кижилери үдээн.

Үдээннерниң аразынга Афганистанның Совет Эвилелинде херектеринге түр бүзүреттирген төлээ Мохаммед Шафик Шариф турган.

Н. В. Подгорный-биле кады ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы А. М. Клычев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономика харылзааларының талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы С. П. Козырев, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы И. Г. Павловский чорупкан. (СЭТА).

Л. И. Брежнев ГФР-ниң президентизи-биле ужурашкан

БОНН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежнев ГФР-ниң президентизи Густав В. Хайнеман-биле майның 19-та ужурашкаш, ооң-биле чугаалашкан. Оларның чугаалашканы ажык эрткен.

Чугаалажырынга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш ГФР-ниң даштыкы херектер министри В. Шеель база ССРЭ-ниң ГФР-де элчини В. М. Фалин, Федералдыг президентиниң ведомствозунуң статс-секретары Д. Шпангенберг болгаш ГФР-ниң Совет Эвилелинде элчини У. Зам киришкен.

Л. И. Брежнев биле Г. В. Хайнеман ийи таланың сонуургап турар чамдык айтырыгларының талазы-биле бодалдарын чугаалашкан.

Совет Эвилелинге келиринче ССРЭ-ниң Дээди Совединиң өмүнээзинден Л. И. Брежнев Федералдыг президентиге албанның чалалгазын дамчыдып берген. Чалалганы ГФР-ниң президентизи хүлээп алган.

Л. И. Брежнев В. Шеель-биле чугаалашкан

БОНН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежнев майның 19-та ГФР-ниң оралакчы канцлери болгаш даштыкы херектер министри, Хостуг Демократтыг партиязының Даргазы В. Шеель-биле чугаалашкан.

Билчиишкинниг эрткен беседага улустар аразының чамдык айтырыгларын, ооң-биле кады-ла нийти-европа чөвүлел хуралын чыылдырарынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалашкан.

ССРЭ биле ГФР-ниң аразында ийи талалыг харылзаалар Совет Эвилели биле ГФР-ниң аразынга 1970 чылда чарган Керээге үндезилендир таарымчалыг калбарып турар деп чүвени ук харылзааларның талазы-биле бодалдар чугаалашканы бадыткаан.

ССРЭ биле ГФР-ниң аразында дугуржулгага ат салган

БОНН. Май 19. (СЭТА-ның корр.). Бөгүн ГФР-ниң Иштики херектер министерствозунга ССРЭ-биле ГФР-ниң аразында дугуржулгаларга ат салган.

Экономика, үлетпүр болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылганы хөгжүдер дугайында дугуржулгага ССРЭ-ниң чазааның өмүнээзинден — Л. И. Брежнев, А. А. Громыко ат салган.

ГФР-ниң чазааның өмүнээзинден—В. Брандт, В. Шеель ат салган.

Культура талазы-биле кады ажылдажылга дугайында ССРЭ-биле ГФР-ниң аразында дугуржулгага ССРЭ-ниң талазындан — А. Громыко, ГФР-ниң талазындан — В. Шеель ат салган.

Агаар харылзаазының талазы-биле 1971 чылдың ноябрь 11-де ССРЭ биле ГФР-ниң чазактарының аразынга чардынган дугуржулгага немелде протоколга ССРЭ-ниң чазааның өмүнээзинден — А. А. Громыко, хамааты ужар чүүлдүң министри Б. П. Бугаев, ГФР-ниң чазааның өмүнээзинден — В. Шеель, транспорт министри Л. Лаурицен ат салган.

Л. И. Брежнев В. Брандт-биле чугаалажырын үргүлчүлээн

БОНН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежнев биле ГФР-ниң Канцлери В. Брандт моон мурнунда эрткен ужуражыышкыннарга чугаалажып эгелээн айтырыгларын чугаалажырын билчиишкинниг байдалга уламчылаан.

Улустар аразының, хамыкты мурнай Европаның айыыл чок чоруун быжыглаарынче кол кичээнгейни салган.

Аңаа холбаштыр талалар айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле нийти-европа чөвүлел хуралының чедиишкинниг эрттиреринге сонуургалдыын демдеглээн.

* * *

БОНН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Федералдыг Канцлер В. Брандт-биле үргүлчүледиг беседазы майның 20-де хүннүң ийиги чартыында болган.

Кол кичээнгейни ийи талалыг харылзааларның айтырыгларынче болгаш европа политиказынга хамаарышкан айтырыгларже салган.

Л. И. Брежнев болгаш В. Брандт чугаалажыышкыннарын ол хүн үргүлчүлээр деп дугурушкан.

* * *

БОНН. (СЭТА). Май 20-де хүннүң ийиги чартыында ГФР-ниң Федералдыг канцлериниң ажылдаар черинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле Федералдыг канцлерниң аразынга беседа болган. Ийи чурттуң аразында харылзааларны калбартырының талаларга сонуургаанчыг боор турар айтырыгларын база улустар аразының чамдык айтырыгларын аңаа чугаалашкан.

Беседага ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко киришкен.

Хойжулар слёду

Чөөн-Хемчик районнуң хойжуларының слёду Чадаана хоорайга болуп эрткен. Аңаа мал кыштаглаашкынының түңнели болгаш чайгы одарладыышкын үезинде хойжуларның сорулгаларының дугайында райкүүсном даргазы Б. Б. Чюдюктуң илеткелин дыңнап, чугаалашкан. «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Моңгуш Чола, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Сарыглар Эртине, «Большевик» совхозтуң хойжузу Кара-сал Анай олар боттарының дуржулгазын чыылганнарга чугаалап берген.

Слёдтуң киржикчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш чаш хураганнарны онча-менди дорүктуруп өстүрерин, хой кыргылгазын организастыг чорударын, кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенирин, чайгы семиртилгеже кичээнгейни салырын дугуржуп чугаалашкан.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң мурнакчы хойжузу Ооржак Аянович Доржу эрткен чылын чаш хураганнарны камгалап алырының талазы-биле республикага бирги черни алган. Бо чылын дуржулгалыг хойжунуң көргүзүглери база багай эвес. Төрүүр чүс баш хойга онаашты 122 хураганны менди алган.

К. МААДЫ.

Июнь 17—чер-чер Советтеринге соңгулда хүнү

ЧОННУҢ ИДЕГЕЛИ

Кызылда алгы заводунуң коллективиниң хуралы болгаш, Кызыл хоорай Совединиң депутадынга кандидат кылдыр кидис идик кылыр цехтиң ажылчыны М. И. Кондратьеваны болгаш заводтуң директору Г. И. Сафиулинни депутаттап, оларга идегелин көргүскеннер.

М. И. Кондратьева коммунистиг күш-ажыл бригадазында ажылдап турар, ол бригада бирги кварталдың планын хуусаа бетинде күүсеткен болгаш чарыштың түңнелин ёзугаар ону бирги черни ээлээн деп саналааш, шилчиир чорууp кызыл вымпелди тывыскан. Заводтуң профэвилел местокомунуң кежигүнү М. И. Кондратьева күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыглаар, ажылчыннарның ажылдаар байдалын экижидер талазы-биле эвээш эвес ажыл кылган.

Г. И. Сафиулин республиканың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзиниң — ол заводтуң коллективин хөй чыл иштинде баштап келген.

(Бистиң корр.).

Партийжи амыдырал:

коммунистиң идепкейлии

КОММУНИЗМНИҢ МЕДЕРЕЛДИГ

Г. Ч. ШИРШИН,
СЭКП обкомунуң секретары

СЭКП обкому апрель айда «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негелделеринге дүүштүр коммунистерниң идепкейин бедидериниң оруктары болгаш аргалары» деп эртем-практиктиг республика конференциязын эрттирген дээрзин бистиң солунга дыңнаткан болгай. Аңаа СЭКП обкомунуң ийиги секретары В. Н. Филипповтуң кылган баштайгы илеткелин май 12-де үнген «Шынның» № 110 номеринде парлаан.

Ол конференцияга СЭКП обкомунуң секретары Г. Ч. Ширшинниң кылган илеткелин бөгүн номчукчуларга бараалгаттывыс.

Ажылчы чоннарга марксисчи-ленинчи үзел-бодалды, бедик идей-политиктиг шынарларны, коммунистиг моральдың норма-чижектерин кижизидери — партия организацияларының эң чугула сорулгаларының бирээзи деп СЭКП-ниң XXIV съездизи демдеглээн.

Сөөлгү чылдарда Тываның ажылчы чоннарының идей-политиктиг кижизидилгезиниң утка-шынары болгаш арга-хевирлери дыка байлакшаан. Оларның теоретиктиг болгаш политиктиг айтырыгларга үргүлчү өзүп турар сонуурганы партия организацияларының боттуг организакчы ажылы-биле быжыглаттынып турар апарган. Партия организациялары пропаганда, масса-политиктиг болгаш культура чырыдыышкын ажылының хөй-хөй хевирлерин долузу-биле ажыглаарынче чүткүп турар.

Ол съезд делегей ареназында боор турар демиселдиң эртем талазы-биле ханы анализин кылып, бистиң ниитилелдиң хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазында партияның идеологтуг ажылының кол-кол угланыышкынын тодараткан.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле съездиниң айытканы программазын партия Төп Комитединиң ол съезд соонда партийжи организастыг, ажыл-агыйжы болгаш идеологтуг ажылдарның айтырыгларының талазы-биле хүлээп алган доктаалдары улам тодаргайы-биле сайтарган. Идеологтуг ажылдың бүгү айтырыглары болгаш талалары бистиң чуртувус бодунуң хөгжүлдезиниң шынар талазы-биле чаа үе-чадада боор турарын ёзугаар көрдүнүп турарын айтыр херек: бистиң чуртта бурунгаар хөгжүлделиг социалистиг ниитилелди тургускан болгаш ол кижилерге, оларның эртем-билиинге, идейлиг, мораль-политиктиг шынарларынга бедик негелдени салып турар. А ындыг болганда оларны кижизидеринге, социал идепкейин бедидеринге база бедик негелдени салыр ужурлуг.

Ол харыысалгалыг сорулга кижизидилгениң чогуур системазын, ону күштелдирерин, организакчы, ажыл-агыйжы болгаш идеологтуг ажылдың сырый холбаалыг болур чоруун шыңгыы негеп турар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпири болгаш партияның өске-даа документилери партия организацияларының, идеологтуг албан черлериниң кичээнгейин чогум-на олче угландырбышаан, амгы үе-чадада партийжи ажылдың методологиязын бүрүнү-биле тодарадып турар.

Ажылчы чоннарның коммунистиг медерелин кижизидеринге партийжи пропаганданың, ооң кол хевири — коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң ролю дыка улуг. Республиканың партия чырыдыышкынының четкизинге хуннүң-не 17—18 муң кижи өөренип турар.

Бо талазы-биле кылдынып турар ажылда чамдык шиитпирлеттинмээн айтырыглар база бар. Маңаа ажылчы чоннарның политиктиг өөредилгезин организастаанында чамдык партия организацияларының четпес ажылдары хамааржып турар. Чугаа болза политиктиг чырыдыышкынны организастаарының үндезин айтырыгларының дугайында боор турар. Ол дээрге өөредилгениң аңгы-аңгы дециел болгаш чадаларынга партийжи өөредилгениң үргүлчү болгаш соксаал чок чоруу; пропаганданың эң чугула принципи болур билиг системазының дараалашкак чоруун сагыыры; амгы үе-биле, дыңнакчыларның хөй-ниити амыдыралынга херек кырында киржилгези-биле, бүдүрүлгеге ажыл-чорудулга-биле хөй талалыг холбаалыг болурун хамыыраы болур. Бо айтырыгларны СЭКП-ниң райкомнары, Кызыл хооркому, партия эге организациялары хүн бүрү ыяк көөр ужурлуг.

Өөредилге чылы дооступ турар амгы үеде түңнел кичээлдерниң утка-шынары марксисчи-ленинчи теорияның болгаш СЭКП-ниң политиказының чугула айтырыглары-биле сырый холбашкан болур ужурлуг. Партия организациязы бүрүзү дыңнакчылар өөредилге программазын, коммунистиг тургузуушкунуң теориязының болгаш практиказының айтырыгларын, бистиң чурттуң экономиктиг болгаш социал айтырыгларын, юбилейлиг байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде, «РСДРП-ниң II съездизиниң 70 чылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында болгаш партияның өске-даа документилеринде теоретиктиг түңнелдерни болгаш практиктиг сорулгаларны канчаар шиңгээдип алганын ыяк тодарадыр ужурлуг.

Ажылчы чоннарның калбак кезектериниң аразынга массалыг пропаганданың айтырыгларын парткомнар болгаш партия эге организациялары ам-даа четпес шиитпирлеп турарын ажылдың байдалы көргүзүп турар. Коммунистиг күш-ажылдың школалары, улусчу университеттер, лекторийлер ам-даа четпес ажылдап, партияның эң чугула программалыг документилериниң, даштыкы болгаш иштики политика талазы-биле лекция номчууру эвээш боор турар.

Ажылчы чоннарның коммунистиг үзел-бодалының тургустуушарының чугула кезээ оларның экономиктиг өөредилгези боор турар. Ындыг өөредилге үезинде ажылчы чоннар экономиктиг дүрүмнерни, ниитилел бүдүрүлгезиниң экономиказының болгаш ону углап-баштаарының айтырыгларын өөрениринге кады ол билиглерни херек кырында ажыглап билиринге чаңчыктырар ужурлуг. Ооң ужурунда теоретиктиг материал амыдырал-биле, бүдүрүлге черлериниң ажылы-биле сырый холбаалыг болур ужурлуг.

Республиканың колхозтарында, совхозтарында, бүдүрүлге черлеринде экономиктиг билигниң 318 школалары болгаш бөлгүмнеринде 7400 кижи өөренип турар. Сес муң ажыг кижи партия чырыдыышкынының системазында экономиканы өөренип турар. Оларда кичээлдер амыдыралдың негелдезинге дүүшпейн, шынар чок эртип турарын демдеглээр херек.

Бүгү ниитиниң өөредилгезин чаа өөредилге чылында организастыг эгелээр сорулга-биле партия организациялары ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң перспективтиг пландарын амдан эгелеп чогаадып тургузуп эгелээр ужурлуглар.

Ажылчы чоннарны социалистиг интернационализмге болгаш совет патриотизмге бердингениниң херээнге кижизидери бүгү-ле өөредилгениң чугула херээ болур. Бисте бо талазы-биле эвээш эвес ажылдар кылдынган. Ынчалза-даа чамдык партия организациялары интернационалчы кижизидилгени күштелдирип чорударының орнунга, ону сөөлгү үеде кошкаткан. Ажылчы чоннуң интернационалчы хүлээлгези хевирлеттинеринче угланган масса-политиктиг, культура-чырыдыышкын болгаш өске-даа хемчеглерни чорудуп турары бисте дыка эвээш.

Амгы үе-чадада интернационалчы кижизидилгениң ужур-дузазының өскени социалистиг нацияларның хөгжүлдезин болгаш чоокшулажыышкынын, делегейде ийи системаның идеологтуг демиселиниң күштелгени-биле тайылбырлаттынар. Чоп ортузунга интернационалчы кижизидилге ажылын чорудуп тургаш, улуг орус улустуң болгаш бистиң чуртувустуң өске-даа улустарының Совет Тываның хөгжүлдезинге чедирип турар улуг дузаламчызын онзалап демдеглээр херек.

Ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгези национал айтырыгның марксисчи-ленинчи теориязынга, национал айтырыгның талазы-биле СЭКП-ниң политиказынга, коммунизм тургузуушкунунга бүгү совет кижилерниң чедип ап турар чедиишкиннеринге бүрүн даянган турар ужурлуг. Коммунизмни тургузарының херээнге, тоску беш чылдың планныг онаалдаларын боттандырарының херээнге республиканың ажылчы чоннарының киирип турар төлептиг салыышкыннарын пропагандалаар ажылынга калбаа-биле ажыглаар херек.

Хөй националдыг коллективке ажылдаары — социалистиг интернационализмниң кайгамчыктыг школазы болгай. Тывада бистиң чуртувустуң 50 ажыг националдарының төлээлекчилери чурттап, ажылдап турар. Коллективтериниң хөй пуруузу интернационалчы. Чижээ, «Тыва даг-дугу» комбинатта 40 ажыг, «Тывакобальтыда» 30 националдарның төлээлекчилери ажылдап турар. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта, «Революцияның чалбыыжы», «Кызыл тараачын» колхозтарда болгаш өске-даа ажыл-агыйларда аңгы-аңгы улустарның кижилери найыралдыг, бир демниг ажылдап турар.

Коммунистиг үзел-бодал болгаш мораль кижилерниң медерелинде эрткен үениң артынчыларынга удур эптеш чок демиселге быжыгар, коммунистиг моральдың чижек-хемчээлдеринден болгаш принциптеринден кандыг-даа ырбаашкын амыдыралдың совет хевиринге канчап-даа таарышпас, аңаа удур улам чидиг чөрүлдээлиг үүлгедиг болур деп, СЭКП-ниң XXIV съездизи демдеглээн.

Ниитилелге удур болуушкуннар-биле демисежиринге хөй ниити организацияларының киржилге чок арткылаары хөй-хөй коллективтерниң ажыл, амыдыралындан көстүп турар. Хулиганнаашкын, арагалаашкын, маңгысталчак амыдырал-чуртталга, оор чорук кылыры болгаш оон-даа өске үүлгедиглер чижектиг бужар бак болуушкуннарга удур демиселге ажылчы чоннар коллективтериниң, удуртукчуларының, тускай эртемниглерниң, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының ролюн бедидери бисте эргежок чугула. Ол болуушкуннарны дазылындан тура тыртарынче идей-политиктиг, административтиг болгаш материалдыг салдар чедирериниң бүгү арга-хевирлерин, методтарын мобилизастаан турар ужурлуг.

Ажылчы чоннарның эртем-атеистиг кижизидилгезинче база кол кичээнгейни салган турар ужурлуг. Шажынчы үзелдерниң артынчылары республиканың чонунуң чамдык кезээнде, ылаңгыя Каа-Хем, Тожу, Таңды, Тес-Хем районнарда ам-даа бар. Ындыг турбуже партия, өске-даа хөй-ниити организациялары шажынга удур пропаганданы кошкак чорудуп, эргиниң өске артынчылары-биле шажынчы идеологияның болгаш моральдың холбаалыын херекке албайн турар.

Шажынчы чүдүлгеге ерниң тус-тузунга хамаарыштыр ажыл чорударынче, оларны күш-ажылчы болгаш ниитилел-политиктиг амыдыралга идепкейлиг киржиринче эвилелдээринче эртем-атеистиг кижизидилгеге кол кичээнгейни салза чогуур. Кижилерниң шажынчы үзелдиниң чылдагааннарын ханы анализтээринче болгаш чайладырынче, оларның медерелинге шажынның салдар чедирерингe ажыглап турар аргаларын илередиринче, ниитилел болгаш угаан-бодал амыдыралын шажынчы үзел-биле тайылбырлаарының үндезин чогун ханы илередиринче онза кичээнгей салза чогуур.

Совет кижиниң марксизм-ленинизмниң өндүр улуг идеяларынга кижизидери эки ажылдап, бодунуң коллективиниң бүгү ажыл-херектеринге, ниитилел амыдыралынга идепкейлиг киржип шыдаар, идепкейлиг чогаадыкчы ажылчы кылдыр ону хевирлээри-биле эң сырый холбаалыг.

Бүдүрүлге черлериниң, колхоз, совхозтарның партия организациялары ажыл-агыйның боттуг сорулгаларын шиитпирлээринче ажылчы чоннарны организастаарынга болгаш мобилизастаарынга, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр кылдыр кижизидеринге улуг дуржулгалыг. Ындыг турбуже идеология ажылын коллективтерниң шиитпирлеп турар сорулгалары-биле холбаштырбайн, хоюн эртир эреңгейлеп, харын-даа ёзу барымдаалап чорудуп турар фактылар эвээш эвес. Ылаңгыя социалистиг чарышты организастап турарындан ол аажок илереп турар.

Күрүне планнарын күүсе-

Хожудаашкындан уштунган

Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады бо чылдың январьда планныг онаалдазын күүсетпээн. Бирги кварталдың даалгазын күүседири-биле февраль, март айларда комбинаттың ажыл-ишчилери кызымак ажылдаан. Бирги ээлчегде күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаан, социалистиг чарышты дээштиг организастаан. Ол эки түңнелдерни берген, комбинат хожудаашкындан уштунган.

Бүдүрүлге бирги кварталдың планныг онаалдазын ажыр боттандырган. Бараанның продукция бүдүрериниң даалгазын 107 хуу, ону сайгарарының онаалдазын 103 хуу күүсеткен. Үш айның дургузунда 330 муң рубльдиң продукциязын бээр тургаш, 353 муң рубль чедирген.

Үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының ажыл-ишчилери апрельдиң онаалдазын чедиишкинниг күүсеткен, майның күүседир чоокшулай берген. Коллектив эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге үлетпүр продукциязын бүдүрерин 27 муң рубльге, ону сайгарарын 37 муң рубльге көвүдеткен.

(Бистиң корр.).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХӨӨН

Тываның Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы чер ажылын сайзырадыр талазы-биле хемчеглерни боттандырып келген түңнелинде чамдык чедиишкиннерлиг болган. Күрүнеге, республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга эки шынарлыг сорттуг үрезиннерни чылдың-на садып турарындан чүс-чүс муң ажыг рубль орулганы ап турар.

Тоску беш чылдың ийиги чылында дуржулга станциязының ажыл-ишчилери көскү чедиишкиннерлиг болган.

Ону боттандырары-биле часкы хову ажылдарынга үлегерлиг белеткенген. Социалистиг чарыштың негелделерин болгаш шаңнап-мактаарының хемчеглерин баш бурунгаар ажылдап кылгаш, механизаторларга, тараажыларга таныштырган.

Дуржулга станциязы тараа культураларын 9750 гектарга тарыыр, ооң бир гектарындан ортумаа-биле 14,5 центнер дүжүттү алыр сорулгалыг. Ажыл-ишчилер чер ажылының культуразын бедидер талазы-биле боттуг хемчеглерни алган. Черни ажылдап кылырының шынарын экижиткен, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни чашкан, суггарар шөлдерни калбартыр хемчеглерни ап турар.

Олар чаагай дүжүттү өстүргеш, күрүнеге тараа садарын көвүдеткен. Ол дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу база акша-биле шаңнаткан. Дүжүт ажаап алыышкынынга шылгараан тос ажыл-ишчи чазактың бедик шаңналдарынга төлептиг болган.

Дуржулга станциязы эрткен чылын 1600 тонна эки шынарлыг бирги, ийиги класстың үрезиннерин белеткээш, республиканың ажыл-агыйларынга саткан. Моон мурнунда чылдарда ындыг хөй үрезин фондузун белеткеп көрбээн.

1973 чылда тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партия болгаш чазактың доктаалын хадыңчылар бир үн-биле деткип, аңаа идепкейлиг киржип тургаш, тарааның дүжүдүн улам бедидерин хүлээнгеннер.

Час соок-даа болза, часкы хову ажылдарын кыска хуусаада эки шынарлыг чорудар бүгү хемчеглерни алганындан тараа культураларының чаштырылгазы адакталган. Александр Горбанюктуң, Николай Петраковтуң удурткан трактор-хову бригадаларының механизаторлары эки ажылдап, планныг онаалданы күүседиринге төлептиг үлүүн киирип турар. Трактористерден эштер Пименов, Червонов, Ендальцев, Иванов болгаш Салчак Анай-оол олар социалистиг чарыштың бирги черинде чоруп турар.

Дуржулга станциязының ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында чаагай дүжүттү өстүрүп алыр дээш күш-ажылчы хөөн кирген ажылдап турар.

Н. ХҮРЕШ-ООЛ.

Ийи катап бедиир

МУРМАНСК ОБЛАСТЬ. Заполярьениң В. И. Ленин аттыг «Соңгу чүк никели» комбинады — ССРЭ-ниң өңнүг металлургиязының кол бүдүрүлге черлериниң бирээзи. Ооң коллективи беш чылдың үшкү чылында эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин ажыглаалга калбаа-биле нептередип тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн шалыпкын бедидер, бедик шынарлыг продукция бүдүрүп үндүрерин көвүдедир деп шиитпирлээн. Чижээ, бүдүрүлге чериниң кол цехтериниң бирээзи — арыглаашкын цегинге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү беш чылды сөөлзүредир ийи катап бедиир. Ында бүдүрүлге ажылын сонсатпайн, чаартылга кылып турар.

ЧУРУКТА: солагай таладан оң талаже — арыглаашкын-металлургия цегиниң партбюро секретары, бүдүрүлге мастери Владимир Шванюков болгаш ээлдирикчилер Павел Никитичёв, Николай Маргаритов база Константин Константинов оларның ээлчег дургузунда ажыл түңнелдерин үндүрүп турары. Коммунистиг күш-ажыл коллективи, Н. Маргаритовна баштаткан ээлдирикчилер бригадазы ажылдаарының бүдүрүкчүлүг болурун эрткен чылдаазындан 1973 чылда 13 хуу улгаттырар деп шиитпирлээн.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Мурнакчы коллектив

№ 14 механизация эргелелиниң Ак-Довуракта механизация участогунуң ажыл-ишчилери бо чылдың эрткен айларында эки ажылдаан. Бирги кварталда 98 муң рубльдиң ажылдарын кылыр тургаш, 142 муң рубль чедирип, бердинген онаалданы 130,2 хуу күүсеткен. «Тыва даг-дугу» тудуг эргелелинде каттышкан профэвилел комитеди хоорайның тудуг организацияларының аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген, аңаа механизация участогу бирги черни алган. Коллективке шилчиир Кызыл тукту тывыскан.

Шаңналга сорук кирген ишчилер апрель айның планын чедиишкинниг күүсеткеш, май айының даалгазын доозар чоокшулай берген.

Коллективте мурнакчылар хөй. Оларга механизаторлар В. Труфанов, И. Таратынов, М. Серов, Н. Долгих болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Сурагжаан ишчи

Ферма кыштаандан ырак эвесте чазаглаан. Тес-Хемниң ээтпектели берген чери эптии хөлчок хонаш апарган. Тал, чыраа холуштур үнген. Оларның иштинде бир кезек айгаданда он шаа өг хонуп алган. Шала озалааш — маңзыдан кылган аңмаар: сүт хүлээп алыр чер. Кажаа дээскиндир, шала кедээликтей көкте колдуу-ла сарыг-шокар, ниити бызаалар чыдары чыткан, удааны удаан, оъттааны оъттаан турлар.

«Тес-Хем» совхозта сурагжаан бедүүн ишчи бызаа ажаакчызы Кыстай-оол Суванович Көк-оол-биле кажаа чанында хөөрежип ор бис. Топтуг, томаанныы арын-шырайындан, чугаазындан илдең кижи болду. Чолдаксымаар тырың мага-боттуг, калбак арынныг, хүрең шырайлыг. Кепка бөргүн хаваанче бадыр салып алган, хөвеңниг фуфайкалыг. Дөртен хар арай-ла четкелек назылыг. Сес чыл иштинде үзүктел чок бызаа ажаакчылап ажылдап турар.

Бодунуң ажылының дугайын ол мынчаар чугаалады:

— Чаа төрүттүнген бызаа саанчының холунга он беш хонук доругар. Ооң соонда бызаа ажаакчызынга хүлээдип бээр. Турар чери чылыг, кургаг, чеми четчир турарын дээш үргүлчү-ле сагыш салыр чүве болгай. Бызаага бээр чем хөй янзы. Кол чүве—сүт. Бызааның улуг-бичезин барымдаалап, хүнде 4,5-тен 6 литр чедир сүттү бээр. Шору доругуп келгенде чалаң сүттү бербес, кылымал сүт ижиртир. Ону бодум зоотехниктерниң айтып бергенин ёзугаар кылып ап турар мен. Чээрби хонган бызаа сиген чиптер апаар, ооң хемчээлин кызыгаарлавайн турар бис. Холуксаалыг чемге база чоорту өөренир, ооң нормазы хүнде бир килограммдан эртпес. Ооң аңгыда бар хирезин-биле минералдыг чемни бээр.

— Ажылыңар түңнелдери кандыг болуп турарыл?

—Бир бызааның хонукта ортумак деңзизи 500 грамм чедип тур. Сес-тос ай чеде берген бызааларны үе бээр. Үскен бызаалар ортумаа-биле 150 килограмм чедип турган. Тергиин дээннери 250—280 килограмм-даа болур. Эрткен чылын көргүзүүм ындыг болган.

Бистиң Өртең фермазында ийи чүс ажыг төрүүр инек бар. Ооң 127-зи төрээн. Ам 124 бызаа бар. Шала элээди алдан шаа бызаа менде.

Кыстай-оол Суванович биле ийилээ чижек санаашкынны кылып көрдүвүс. Чылда ортумаа-биле 75 хире бызааны ажаап, доруктургаш, өске малчынга хүлээдип берип турар. Сес чыл иштинде алды чүс баш хире бызааны совхозка малчын доруктуруп берген. Мындыг көскү ажылга торгаарланмас аргажок.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ЧУРУКТА: бызаа ажаакчызы К. Көк-оол.

Авторнуң фотозу.

Идеологтуг фронтунуң дайынчылары

Хүннүң келир аалчы

Барыын-Хемчик районнуң төвү Кызыл-Мажалык суурга-даа, Ак-Довурак хоорайга-даа, ол ышкаш колхоз, совхозтарның төптеринге, оларның салбырларының аразынга-даа чорук кылып чорааш, кыры дуглаглыг, кузовунуң ийи талакы ийинде «почта» деп бижип каан № 34-67 газик автомашинаны бо-ла көөр бис. Ол районнуң база бир хоочун чолаачызы Шожал Дуктуг-оолдуң башкарганы районнуң харылзаа белдиринин почта дажыыр автомашинаазы-дыр.

Дуктуг-оол Сарыгларович районнуң харылзаа салбырынга почта сөөртүп чолаачылап ажылдааш, ам чеди чыл болуп турар. Ол дуржулгалыг чолаачы ажылдап келген үезинде бодунга даандырган ажылының харыысалгазын ханызы-биле медереп билбишаан. Чоңга ак сеткилдиг бараан болурунуң үлегер-чижээн бодунуң кады ажылдап турар эштеринге көргүзүп, оларга шыдаар шаа-биле дузалап келген. Районнуң бүгү чурттакчылыг черлерин кезий хап, чаңгыс хүн иштинде чоннуң дыка хөй солуннар, журналдарын, чагаа бижиктерин болгаш телеграммаларын чогуур өй-шаанда чедирип берип турар.

Почтачы эш Шожалды ам районнуң чүгле улуг-улуг чурттакчылыг черлери эвес, харын-даа колхоз, совхозтарның төптеринден ырак-узак черлерде чурттап турар малчыннар безин таныыр, билир апарган, чүге дээрге чаа үнген солуннар, журналдар эккеп бээр «күзенчиг аалчызы» болгай. Эш Дуктуг-оол Сарыгларовичини хөй бригадаларының, фермаларның ажыл-ишчилери четтикпейн манаар.

Шожал районнуң харылзаа салбырының чүгле чолаачызы эвес, харын ооң почтачызы хүлээнген кады күүседип турар. Эш-өөрү-биле эптиг-ээлдек, ажылга кызымак чоруун районнуң болгаш республиканың харылзаа органнары бедии-биле үнелеп, ону каш удаа шаңнап мактаан.

М. ООРЖАК.

Эртем-методиктиг чөвүлел

Республиканың «Билиг» ниитилел организациязының экономиктиг билиглерни пропагандалаар талазы-биле эртем-методиктиг чөвүлел бодунуң ажылын тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринче, ажылчы чонну мобилизастаарынче оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидеринче угландырган.

Бистиң эртем-методиктиг чөвүлелде 20 ажыг активчи лекторлар бар. Олар янзы-бүрү мергежилдиң кижилери.

Методиктиг чөвүлел экономист-лекторларның конференцияларын эрттирген. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле «Тыва кобальт» комбинадынга семинар эрттиреринге белеткел ажылын чорудуп турар. Ол ышкаш план ёзугаар лекцияларны ажылдап кылгылаан.

Эртем-методиктиг чөвүлелдиң идепкейи-биле Бии-Хем, Каа-Хем, Ак-Довурак «Билиг» ниитилел организацияларында экономиктиг билиглерни нептередир секциялар тургустунгулаан. Бо ажылды моон соңгаар өске-даа черлерге организастаарын планнап турар бис.

Чөвүлелдиң кежигүннери темаларны шилип, ону белеткеп кылырынга практиктиг дуза чедирери-биле район организацияларынче үнүүшкүннерни кылып турар.

1971 чылга деңнээрге, 1972 чылда экономика темаларынга хөй лекция номчуттунган, а 1972 чылдың бирги кварталында 316 лекция номчуттунган турган болза, бо чылдың бирги кварталында 413 лекция номчуттунган, азы 33 хуу өскен.

Чөвүлелдиң ажылында четпестер чок деп болбас. Ылаңгыя экономика талазынга номчуттунуп турар лекцияларның теоретиктиг талазы көвүдеп, ук районнуң бүдүрүлге черлериниң, совхоз, колхозтуң ажыл, амыдыралы-биле оларны кызыы холбап турар. Чамдык бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглерниң номчаан лекциялары бүдүрүлге планының күүселдезиниң дугайында отчетка дөмейлежип турар. Бо четпестерни чоорту эдип ап, лекторларның мергежилин бедидер ужурлуг бис.

Методиктиг чөвүлел чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткелдиң хайныышкынныг бо үезинде экономика темазынга холбашкан лекция, беседаларны чоннуң чурттап турар черинин аайы-биле күштелдирип чорудар. Бо ажылче агитаторларны, политинформаторларны база хаара тудуп, чер-черде бо талазы-биле секциялар ажылын экижидеринче кичээнгейни углаар.

Б. ЗИМАРИН,
республиканың «Билиг» ниитилел организациязының эртем-методиктиг чөвүлел даргазы.

Депутат-агитатор

Өвүрнүң «Торгалыг» совхозта хоочун малчын Доңгак Өтпек-оолович Кызыл-оол үр үениң иштинде мал ажылынга ажылдап, улуг арга-дуржулгалыг, чыл бүрүде бедик көргүзүглерлиг болуп, өскелерге үлегерин көргүзүп турар.

Ниитиниң малын кадарып келген чылдарында кышка удур белеткелди ол боду хынамчалыг кылып, кажааларын чайын септеп-чылыглап, коданынга четчир мал чемин белеткеп алыры чаңчыл болган. Ынчангаш ооң коданы бо чылын хүр ашкан. Совхозтуң малчыннар ортузунга мал чеми белеткээр талазы-биле социалистиг чарышка Доңгак Өтпек-оолович 16 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген.

Ам ол сиген кезип алыры биле 5 га шөлдүн дажын аштап, суггарып база кыштаанда хураган кажааларының көрженин хооруп, өдээн бөлүп дезинфекцияны кылдырып, чамдык үүрмек септелгени доозуп алган. Ук кадарчы бодунга онаашкан ажылындан аңгыда, хөй-ниитиниң даасkan харыысалгалыг ажылдарын ак сеткилдиг күүседип, чоннуң макталын чаалап алган. «Торгалыг» көдээ Советтиниң депутадынга ийи удаа соңгудуп, көдээ Совет даргазының оралакчызының хүлээлгезин идепкейлиг күүседип, соңгукчулар-биле ужуражылганы кылып, оларның чагыгларын амыдыралга боттандырар талазы-биле янзы-бүрү хемчеглерни ап чорудуп келген.

Доңгак Өтпек-оолович дуржулгалыг, хоочун агитаторларның бирээзи. Чазарда малчыннар ортузунда агитатор. Ол бодунуң информация, беседаларын ажыл-херек-биле холбап, партияның XXIV съездизиниң материалдарын, ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскааткан юбилейлиг хуралдың документилерин, СЭКП ТК-нын апрель Пленумунуң шиитпирин, чер-чер Советтеринге соңгулдалар дугайын тайылбырлап берип турар.

Ол бодунда быжыглаан 310 төрүүр хоюндан 305 хураганны онча-менди алган.

Н. ДАМДЫН.

ТУРГУЗУКЧУЛАРЫН КИЖИЗИДЕРИ

диринге, улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге болгаш ажылчы чоннарны кижизидеринге чарыш шынар талазы-биле чаа рольдуг болган турар сорулгалыг деп, «Социалистиг чарышты организастаарын улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында тодаргайлап айыткан. Хөй-хөй партия организацияларын, идеология ажылының активчилери болгаш ажылдакчылары ол чугула бодалды чедир үнелевейн турар. Чамдык коллективтерде чарыш кижилерни ажыл-ишке сонуургалдыг, ону чогаадыкчы ёзу-биле көөр кылдыр кижизидеринге ам-даа чепсек болбайн турар.

Партия организациялары социалистиг чарышты, коллективтиг болгаш хууда хүлээлгелерни тодаргай углаан боттуг сорулгалыг болдурарынче улуг кичээнгейни салыр, айга, чылга болгаш беш чылга онаалтыр ылавылай санап тургаш ажылдакчы бүрүзүнге берген онаалдаларны барымдаалап, ук хүлээлгелерни алырын төлевилээн турарын чедип алыр хүлээлгелиг. Чарыштың түңнелдерин чогуур өйүнде үндүрер, ону бүгүдеге билдингир болдурар, тиилекчилерге моральдыг болгаш материалдыг деткимче-шаңнал тывсыр, хынажырын организастаар, мурнакчы дуржулганы түңнеп тайылбырлаар база нептередир, илереттинген четпестерни узуткаар талазы-биле боттуг хемчеглерни алыр болгаш өске-даа айтырыгларга хамаарышкан ажылдарны доктаамал, ылап чорудар херек.

Идеология ажылын удуртурун соксаал чок сайзыраңгайжыдарын партия организацияларындан амыдырал негеп турар. Идей-кижизидилгелиг ажылдың дээштиин бедидери — кол негелде ол болгай.

Идеология ажылы — кезээде кижилер ортузунга чорудар ажыл ол. Ындыг болганда, чүгле-бүрү хамык социал харылзааларлыг коллективин, эштерин болгаш долгандыр турар бүгү өртемчейни бодунуң аайы-биле үнелээр үзелдиг, ниитилел талазы-биле хамык харылзааларлыг кижилерге хамаарыштыр ажыл чорудуп турар бис деп чүвени аңаа барымдаалаар апаар бис. Бистиң кижизидилгелиг ажылывыстың дээштииниң үнелелин чогум-на кижилерниң аажы-чаңындан, бүдүрүп турар үүлезинден көөр болзувусса чогуур. «... Херек кырында бар» кижилерниң херек кырында үзел, бодалдарын кандыг барымдаалар ёзугаар үнелээр бис?» деп, В. И. Ленин айтырган, мынчалдыр харыылаан: «чугааның ужуру ниитилелге хамаарышкан «үзел, бодалдарның» дугайында боон турар төлээде, аңаа кижилерниң ниитилелге хамаарышкан үүле бүдүрүп турары, тодаргайлаарга, социал фактылар деп барымдааны база немезе чогуур, — ынчангаш аңаа чогуур үнелел таңгыс-ла барымдаа: ол кижилерниң үүле бүдүрүп турары болур».

Кижизидилге ажылының түңнелдерин дески, кижилерниң ниитилелге үүле бүдүрүп турарын бүрүн барымдаалап тургаш көөр негелде Лениниң ол бодалындан шуут билдинип турар. Идеология ажылының дээштиин көөрүнүң кол негелдези — коммунистиг үзел-бодалдарның болгаш моральдың принциптерин кижиниң аажы-чаңынга болгаш үүле бүдүреринге ооң барымдаалаар хууда бүзүреддери болдурары болур.

Идеология ажылының бедик деңнелдиг болгаш дээштиг болурун хандырарының кол аргалары чогум кандыгыл? Идеология ажылының дээштиин бедидериниң кол фактору ооң боттуг практика, амыдырал-биле сырый холбаалыг турары болур. Идей-кижизидилгелиг ажылдың кайы-бир коллективке херек кырында бар фактыларны, херек кырында байдалды барымдаалап тургустунган турарын чедип алыр. Ёзуургаар, улуурган чаңчылдардан шиитпирлиг ойталаар херек.

Идеологтуг ажылды сайзыраңгайжыдарының эң чугула негелделериниң бирээзи — ону организастаарын комплекстиг, системалыг кылдыр көөрү, ажыл-агый болгаш идей-политиктиг ажылдың сырый холбаалыг болуру болур. Ол болза, бодунуң ээлчээнде, коллективтиң амыдыралынга болуп турар болуушкуннарны болгаш өскерлиишкиннерни долузу-биле тодарадып, бүгү талалыы-биле барымдаалап көөрү болур. Ажылчы чоннарны бедик медерелдиг ёзуга кижизидеринге, бодунуң ажылының саны болгаш шынары дээш харысаалгалыг болурунга, социалистиг өнчү дээш кижизидеринге күш-ажылчы коллективтиң ролюн доктаамал бедидери эргежок чугула. «Тыва даг-дугу» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарда кылып турары ышкаш, коллективтерниң социал хөгжүлдезин планнаарының практиказынче кичээнгейни улгаттырары чугула.

Идеологтуг ажылды болбаазыраңгайжыдарының, ооң дээштиг болурун бедидериниң эргежок чугула негелдези болза, ажылчы чоннарның янзы-бүрү бөлүктерин болгаш категорияларын дифференциалдыг көөрү, кижилерниң ниити билиг болгаш культура талазы-биле деңнелин, профессионал, национал болгаш назы-хар талазы-биле байдалын барымдаалап көөрү болур.

Партия ажылдакчызы, идеологтуг фронтунуң активчизи бүрүзү дифференциалдыг ажылдың негелделерин болгаш принциптерин эки билир, идеология талазы-биле кандыг-даа хемчег кижилерниң чогуур категориязынга таарыштыр санаттынган турда, чүгле ынчаарда сорулга күүсеттинер дээрзин доктаамал билир хүлээлгелиг. Херээженнер, аныяктар болгаш элээди назылыглар-биле ажылда республиканың чамдык партия организациялары чогуур дуржулганы чедип алган. Бо талазы-биле Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунда партия организациязының ажылы солун болуп турар. Ында болза чоннуң чогуур бөлүктериниң аайы-биле хуралдарны, янзы-бүрү хемчеглерни ам каш чыл иштинде чорудуп келген, ол эки түңнелдерни берип турар.

Идеологтуг ажылдың дээштиин бедидериниң эң чугула факторларының бирээзи — кижи бүрүзү-биле ажылдаары болур. Мааңа бирги ээлчегде аажы-чаңы туруш чок, бүдүрүлге болгаш хөй-нииити амыдыралынга идепкей чок кижилерже кичээнгей салыры чугула. Аныяк кижилер-биле, элээди назылыглар-биле ажылдаар чорукту бүгү талазы-биле деткиир. Коллектив бүрүзүнге кижилерге чагыг берип ажылдаарге чорудуп, бүдүрүлгениң мурнакчыларынга, алдарлыг кижилерге ол ажылды идегээр херек.

Беш хүннүг ажыл неделязынче шилчээни ажылга калбак аргаларны берип турар. Ооң-биле кады ол болза идеологтуг ажылды организастаарынга чаа айтырыгларны база тургузуп турар. Ынчаарга чамдык партия организациялары ону барымдаалавайн, эрги ёзугаар ажылдап турар чүүл бар. Идей-кижизидилгелиг ажылды чүгле чаппарларда, ээлчеглерде чорудуп тургулаар, ындыг чорук күзенчиг түңнелди бербес.

Хостуг шак дээрге — кижиниң чүгле бодунуң шөлээн болу бооринде дээр болза шын эвес болур. Ол хостуг шакты хөй нииити ажылынга, угаан-бодалды байлакшыдарынга, кижиниң кадыын быжыглаарынга ажыглаар ужурлуг. Ол болза бүдүрүлге, социал-экономиктиг сорулгаларны чедиишкиниг шиитпиринге идигни бээр апаар. Партия организациялары бүгү хөй-нииити организацияларының, культура-чырыдыышкын албан черлериниң күженииишкиннерин дыштаныр хүннерде масса-политиктиг ажылдарны организастаарынче углаар хүлээлгелиг. Ажылчы чоннарның чурттап турар черлериниң аайы-биле кижизидилге ажылын чорударынче онза кичээнгейни салыр.

Ажылчы чоннарны кижизидериниң улуг, нарын сорулгалары идеологтуг ажылдың планныг болурун күштелдирерин негээр. Перспективтиг планнарны кылып ап турары кол айтырыгларны эки ылгай ап, чоок-даа, элээн ырак-даа сорулгаларны барымдаалап көөр арганы бээр. Ындыг болза-даа идеологтуг ажылдың планнаашкынында улуг четпестер бар. Бирээде, хөртиның эге организациялары идеологтуг ажылдың перспективтиг планын кылбайн турарлар. Ийиде, ай, квартал планнарынга чүгле хүннүң бөлүк айтырыгларын киирги-лээш, идеологтуг ажылдың чамдык кол айтырыгларын илереттпейн бээр чүүл бар.

Коллективтерниң, удуртукчуларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның кижизидилгелиг ажылын бедидери, социал хөгжүлдениң планнаашкынының айтырыглары, ажылчы чоннарның чурттап турар черлериниң аайы-биле идей-политиктиг хемчеглерни организастаары болгаш өске-даа айтырыглар партия организацияларының идей-политиктиг ажылының планнарынга чогууру-биле киирген турар ужурлуг.

Идей-политиктиг ажылды чедиишкинниг чорударынга бүгү аргалар республиканың партия организацияларында бар. Оларның эргезинде клубтар, библиотекалар, идеологтуг ажылдың четчир санныг идепкейлиг, дуржулгалыг пропагандистери болгаш органзакчылары бар. Оларга даянып алгаш, база СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның ооң соондагы Пленумнарының болгаш ооң сөөлгү — апрель Пленумунуң шиитпирлерин удуртулга болдуруп алгаш, партия организациялары бүгү идеологтуг ажылды чаа, бедик шынарлыг деңнелге көдүрер, беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының улуг сорулгаларын шиитпирлээринче, республиканың ажылчы чоннарынга марксист-ленинчи үзел-бодалды, мораль талазы-биле бедик шынарны хевирлеп кижизидеринче түңнелдүг-биле углаар ужурлуг.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтиң ГФР-ге май 18-те аян-чорук кылып эгелээнинче бүгү делегейниң хөй-нииитизи болгаш парлалгазы бо хүннерде кол кичээнгейин салып турар. Москва биле Бонннуң аразынга чугаалажырын дээди деңнелге уламчылап турары — Европада болгаш ооң девискээринден ырак черлерде бүгү байдалга чугаа чок салдарлыг болур, эң чугула болуушкун деп чүвени көскү күрүне болгаш хөй-нииити ажылдакчылары, парлалга чаңгыс эп-сеткилдиг демдеглеп турар. Совет Эвилели ГФР-биле харылзаалар тударын тайбыңның, чаагай күзел-чүткүлдүң болгаш бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганың калбартырынче чүткүлдүг туруштарынга дүүштүр үнелеп турар деп чүве ооң-биле капсырлаштыр онза демдеглеттинип турар. «Ынчалдыр дем каттыштырып ажылдаары чүгле бистиң ийи чуртувустуң улустарынга эвес, харын ниитизи-биле Европага, ооң айыыл чок чорууну херээнге аажок ажыктыг болур дээрзинге бүзүрелдиг бис» — деп, Л. И. Брежнев барыын-герман «Штерн» журналга берген интервьюзунга медеглээн.

Л. И. Брежневтиң ГФР-ге аян-чоруун тайылбырлакчыларның болгаш парлалганың Европага тайбыңны улам быжыглаары-биле холбашкан деп үнелеп турарының ужуру черле билдингир. Ол аян-чорук — СЭКП-ниң XXIV съездизиниң алдарлыг индириинден чарлаттынган тайбыңның программазында эртем ёзугаар ханы, ылап шын айыткан ССРЭ-ниң тайбыңга ынак идепкейлиг даштыкы политиказын боттандырарынга база бир чугула базым. Ол политика база Совет чурттуң, бүгү социалистиг лем каттыштырылгазының алдары Европага «соок дайынлан» дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынче болгаш чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынче эргилде кылырын боттандырар арганы берген, кедилиг болуушкуннарның үндезини болган. Олар ук дипте догуннап турар кызыгаарларның чайгылыш чогун бадыткаан кежээлерни ССРЭ-ниң болгаш Польшаның чарарынга, Барыын Берлинниң айтырыгларының талазы-биле дугуржуглуг болурун чедип алырынга, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле нииити-европа чөвүлел хуралын белеткээр айтырыгларның болгаш Европаның төөгүзүнге чаа үе-чаданы ажыдар сорулгалыг өске-даа даштыкы политиктиг ажылдарның талазы-биле идепкейлиг белеткел чорударынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп берген.

Боннда эгелээн совет, барыын-герман чугаалажыышкыннарда «эң чугула айтырыг — тайбың» деп, ук чугаалажыышкыннарга хамаарыштыр неделя санында үнер «Форвертс» журнал бүрүн бүзүрелдиг бижээн.

Тайбыңны быжыглаары, делегей харылзааларынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның ленинчи принциптерин бадыткаары бүгү күрүнелерниң аразынга деңэргелиг кады ажылдажылганы делгереңгей калбартыр дээни ол. ССРЭ биле Барыын Германияның аразынга садыг саарылгазы 1972 чылда безин 800 миллион рубль түңнүг болурундан ашкан. Л. И. Брежневтиң ГФР-де аян-чоруу ийи чурттуң аразынга экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш өске-даа талалыбиле харылзаалар тударын улам калбартырынга чугаа чок дуза чедирер.

Даштыкыда

Совет-барыын-герман найырал митингизи

БОНН. (СЭТА-ның корр). Бонн университеди турар бажыңның мурнунда паркта тургускулап каан күчүлүг радиодинамиктерден бүгү Хофгартенге совет ырлар аялгалары чаңгыланып турган. Чайынналган чайгы хүн херелдерин, кызыл туктарны болгаш транспарантыларны көөрге, байырлал келгени илдең. Бонннуң университет девискээри — Хофгартенге массалыг чыскаал болган. Ук чыскаал «Совет Эвилели-биле найырал дээш, Европага айыыл чок чорук дээш, бистиң чуртувуска быжыг тайбың дээш» лозуннуг эрткен. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтиң Боннда чоруп турарынга таварыштыр ону ГФР-ниң демократтыг партиялары болгаш организациялары эрттирген.

ВЕНАДА СҮМЕЛЕЖИЛГЕЛЕР

Европага чепсектиг күштерниң болгаш чепсегленииишкиннерни кызырар дугайында чугаалажыышкыннарга белеткел сүмележилгелериниң баштайгы ниити хуралдары Австрияның найысылалынга чоокта чаа болган. Чүгле Европаның миллион-миллион кижилери хамаанчок, харын бистиң планетавыстың өске-даа диптериниң улустарының шиитпирлеп алыксап турар, шуут сонуургалдыг айтырыгларын чугаалажырының чугула делегей шуулганынга белеткелдиң херек кырынга боттаныр үе-чадазы ам-на эгелээн дээни ол.

Ол айтырыгларның талазы-биле дугуржулгалыг болуру Европа дипке дүшкүүрлүг байдалды улам чавырылдыраарының эрге-ажыктарынга, бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарының сорулгаларынга дүүшкен турар ийик деп демдеглээп нотазын барыын чүктүң күрүнелеринге Совет чазактың чорудуп бергениниң соонда удавааанда Венага санал-онал чугаалажыры январьның сөөлзүредир эгелей берген. Ынчанмыже чугаалажыышкыннарга киржирлерниң составынга хамаарыштыр дугуржуг чок болганының уламындан ниити хуралдарны Австрияның найысылалынга чыылган төлээлер үш чартык ай дургузунда эгелеп шыдавайн келген.

Ол чөрүлдээлер баштай шоолут эвес, анаа-ла ажылдаарының аргазынга хамаарышкан кылдыр сагындырып болур. Чогум шынында олар, барыын чүк күрүнелериниң, өске талазында — социалистиг күрүнелерниң айыыл чок чорук айтырыынга хамаарыштыр аңгы-аңгы бодалдарлыын илергейлеп турар. НАТО чурттарының төлээлери шериг талазы-биле чүгле боттарынга ажыктыг болур шиитпир үндүртүп алырын оралдажып турган. Ынчалза-даа социалистиг күрүнелерниң быжыг болгаш чайгылыш чок туруштуу киржикчилер дугайында айтырыгны талаларның чаңгызының-даа айыыл чок чорууунга уржуктуг болбас принципке үндезилей шиитпирлээр арганы берген.

Чепсектиг күштерни болгаш чепсегленииишкиннерни канчаар кызырар дугайында айтырыгны келир чугаалажыышкыннарга чугаалажыр-даа бол, ындыг кызырылда Төп Европа девискээриниң чурттарының (ГФР-ниң, Бельгияның, Нидерландыларның, Люксембургтуң, ГДР-ниң, Польшаның болгаш Чехословакияның) национал шериглеринге, ол ышкаш даштыкы чурттарның (АКШ-тың, Англияның, Канаданың болгаш ССРЭ-ниң) ук девискээрде турар шериглеринге база хамааржыр деп бодап турар. Белеткел сүмележилгелеринге, ооң соонда болур чугаалажыышкыннарга-даа боттуг айтырыгларны шиитпирлээрнинге чогум-на ол 11 күрүне киржир, ынчаарга бүгү шиитпирлерни ниити чөпшээрежилгелиг болурунга үндезилей үндүрер. Чарар кылдыр планнап турар дугуржулгаларга база тос күрүне (Болгария, Венгрия, Греция, Дания, Италия, Норвегия, Румыния болгаш Турция) хамааржыр, ынчангаш сүмележилге чугаалажырынга олар база киржир. Европаның оон өске күрүнелери күзээр болза, дугуржулга чарарының аргазын тыварынга боттарының үлүг-хуузун олар база ынчалдыр киирген туруп болур.

Сүмележилгелерге киржирлерниң составын таарыштыр чугаалажып көргени келир чугаалажыышкыннарны эрттирер чериниң болгаш үезиниң дугайында айтырыгны база оларга чугаалажыр айтырыгларны чугаалажып эгелей бээр арганы берип турар. Ол айтырыглар шиитпирлеттинген соонда Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленииишкиннерни кызырар талазы-биле чогум чугаалажыышкыннар эгелей бээр. Ол чугаалажыышкыннарның эрттирери бистиң чуртувустуң улуг чедиишкини болур. Өске чурттарның девискээрлеринде турар шериглерин үндүрер дугайында айтырыгны шиитпирлээр дээш оларның дугайында дыңнадыгны КНО кежигүннери чурттарның киирерин делегейниң ол организациязының Кол Ассамблеязының 1946 чылда болган бирги сессиязынга-ла ССРЭ саналдаан. Эндере чепсегленирин соксадырынче болгаш чепсектиг күштерни кызырарынче углаан саналдарны Совет Эвилели оон бээр, дүшкүүрлүг байдалдың эң чидигленген чылдарында-даа киирип келген.

«Дайынзырак удурланыышкын онза айыылдыг девискээрлерге, декти мурнай — Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленииишкиннерни кызырары дээш туржуп турар бис» — деп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң индириинден эш Л. И. Брежнев медеглээн.

Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле нииити-европа чөвүлел хуралын чыылдырарынга белеткел Хельсинкиде чогум-на бо хүннерде кидин түлүк чоруп турар. Ол чөвүлел хурал Европа диптиң чурттарының ниитилел тургузуундан хамаарылга чокка оларның боттарынга ажыктыг кылдыр бүгү талалыг дем каттыштырып ажылдаарының үндезиннерин тургузар сорулгалыг. Оон-биле капсырлаштыр Венада боон турар сүмележилге, ооң соонда Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленииишкиннерни кызырарының айтырыгларын шиитпирлээри делегейниң ол кезээниң байдалынга туюлунга чедир чогумчалыг болдурарынга дуза чедирер.

А. КРАСИКОВ.
(СЭТА).

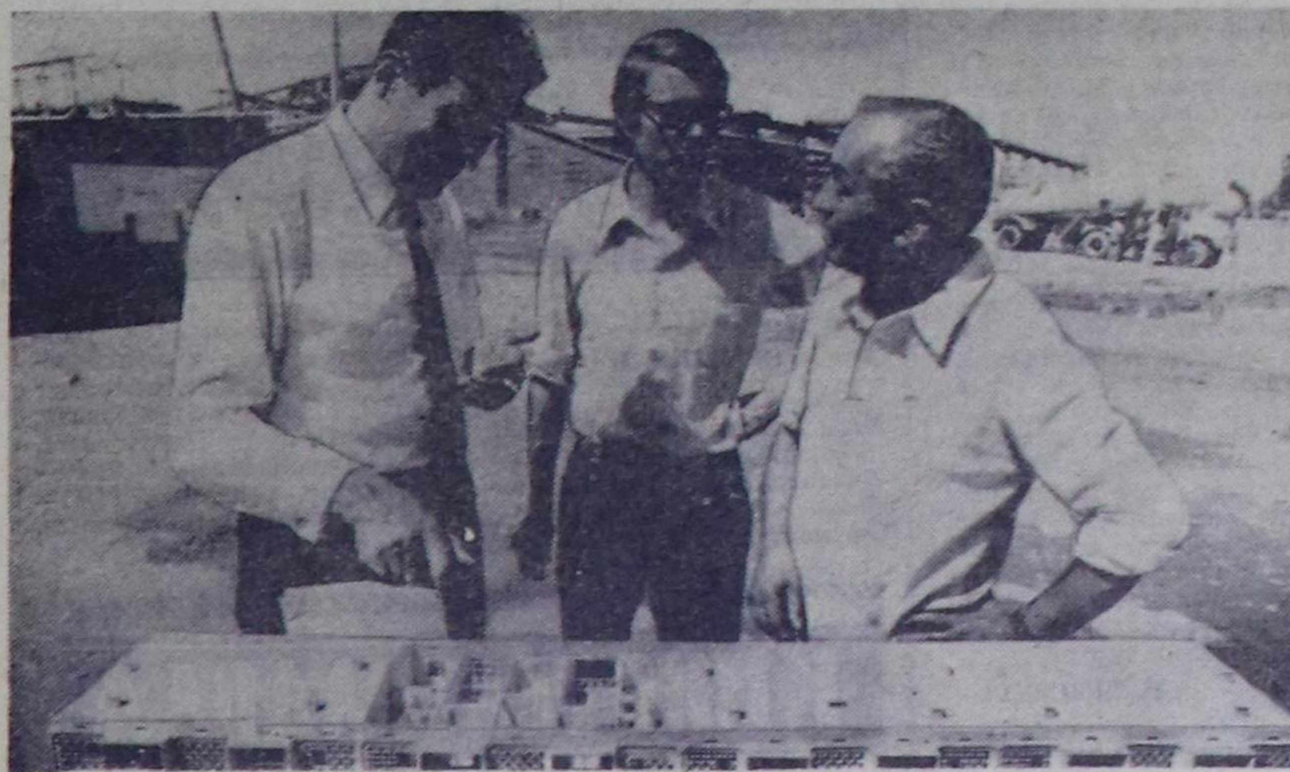

Чилиге эрге-чагырганы Улусчу чаңгыс эп чазааның ийи чыл башкарып келгениниң үезиниң дургузунда тудуг материалдары чедиишпестээш, бергелер таваржып турза-даа, ооң мурнунда турган чазактың база-ла ол үе дургузунда тудуп тургусканындан каш-даа катап хөй — чеден муң аал ишти чурттаар бажыңнарны ажыглалга хүлээдип берген.

Ам Кильпуэде улуг панельдер-биле бажыңнар тудар завод тудуу доостур чоокшулаан. Аңаа ажыглаар дериглерни Совет Эвилелинден аппарып берген. ССРЭ-ден барган тускай мергежилдиг 24 кижи ында чили ажылчыннар-биле кады ажылдап турар. Олар бүдүрүлге черин тудуп тургузарынга болгаш бажыңнар эптеп тударын шуудадырынга дуза чедирип турарлар.

ЧУРУКТА: Кильпуэге чер шимчээшкининге шыдамык бажыңнар тудар деп планнап турар. Ооң төлевилелин совет инженер Виктор Воронец (солагай талада) болгаш ооң чили өңнүү Карлос Поблете чогаадып турар.

АДН-СЭТА-ның фотозу.

Михаил МЕНДУМЕ

ЧАСКЫ ОТЧУГАШТАР

Оруук демдеглели

(Төнчүзү. Эгези № 117 «Шында»).

БИЖИКТИГ-ХАЯНЫҢ СҮТ-БАРААН ФЕРМАЗЫ Ак-Довурак хоорайны сүт-биле хандырып турар, а Ак-Довурактың тудугжулары ол ферманы шефтеп турар. Ол болза хоорай-биле кодээниң аразында харылзааны улам калбартыр дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниң амыдыралга ылаптыг боттанып турарының база бир көскү чижээ-дир.

Бижиктиг-хаяжылар тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы — 1973 чылда боттарының күрүне мурнунга план-хүлээлгелерин сорук кирген күүседип турарын оларның амыдырал-чуртталгазы, ажыл-ижи, бүгү-ле көргүзүглери чайгаарла тодаргай чугаалап турары кончуг байырланчыг. 1972—1973 чылдарның кыжын олар хүр-чаагай эрттиргеннер. Бирги кварталда саанчылар 117 муң килограмм сүт саггааннар, а бир саар инекке онаалтыр 369 кг болган. Эрткен чылдың бирги кварталынга деңнээрге, сүт саалдазын 2 хууга, бир инектен саап алырын 37 хууга өстүрген, а сүттү күрүнеге садар хүлээлгезин 103 хуу күүсеткеннер.

МУРНАКЧЫ СААНЧЫ, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Лидия Оюн бо чылдың үш айларында 5321 кг сүттү, а бир инекке онаалтыр 483 кг сүттү саггаан. Кууллар Долгар 6618 кг, а бир инектен-не 502 кг сүттү саап алган. Өске саанчылар Александра Хертек, Светлана Күжүгет оларның көргүзүглери база-ла бедик.

Ферманың инек кадарчылары, бызаа ажаакчылары база эки ажылдап турарлар. Ооң демдээ — инектер тодуг, семис, бызаалар эъткир-боткур, төрээ-ле ийи хонган бызаалар-ның деңзизи 27—30 кг чедип турар. Бызааларның турар чери арыг-даа, кургаг-даа. Чаш бызаалар кылын сиген дөжээн чылыг, чырык яслиг клетка кажаажыгаштарда шөлээн өзүп, дорүгуп турар. Шында-ла, бызаа ажаакчызы Күзен Сарыгларның бир бызаадан-на хонукта 400 грамм ажыг немелде деңзи ап турары таварылга эвес-тир.

— Амыдырал-чуртталганарга, ажыл-ижинерге ам-даа алдар, макталдыг, улуг-улуг чедиишкиннерлиг болуп турарыңарны күзээр-дир бис! — деп, ол сорукутуг бижиктиг-хаяжылар-биле байырлашкаш, оон ынай хаптывыс. Ажыл-ишчи, алдар-макталдыг бижиктиг-хаяжыларның хоорайжыгажы соовуста агараңнап артып калды.

МУРНУВУСТА ЫРАК ЭВЕСТЕ тараажыларның хову турлаа база-ла ак сууржугаш апарган көстүп тур. Ажыл-ишдаа изиг түлүк хайнып турар: хову турлаанда механизаторларның чурттаар бажыңнарының иштин, даштын ажылчыннар септээн, чугайлаан; механизаторлар янзы-бүрү техниказын ховуже салып үндүрүп эгелээн, звеноларда аныяктар үрезин тараны хоранназан, чамдыктары ховуда чемишчидилге төккен, чамдыктары буга-сумун аштаан, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, «Беш чылдың шиитпирлиг 1973 чылында бүгү-ле күштү бедик дүжүт дээш демиселче, бурунгаар!» — деп, барлыкчылар бүгү күштери-биле атакалап эгелээн туруп тур.

Барлыктың улуг бугазын көвүрүг-биле кешкеш, Сайырның хойжуларынче хап үндүвүс. Барган-на хойжуларывыс база-ла сорук кирген ажылдап, чурттап турлар. Боларның дөгерезин кезиир чүве болза, хөй-ле үе херек.

ХОВУ ОРТУЗУНДА — улуг дуржулгалыг хоочун хойжу Моңгуш Төгүс-оолдуң аалы бо. Малчынның өөнүң ишти дээрге бир-ле орду дег каас-шиник, арыг-силиг! Коданда шупту бирги класстың нарын дүктүг, кончуг-даа бедик, шыырак, семис чаагай хойлар безин черлик анзыг, хоя дүшкүлеп каап турлар.

— Хүр-хүр кыштаан: 254 санныг төрүүр хойлар бо ынар. Эрткен күстен бээр бо хову ортузунга кыштап келдивис. Чем хөйде ажырбас-даа чүвелдир: бичии-даа күжүн ышкынмаан хойлар бо — деп, хойжу арга-бодалын чугаалап эгеледи:

— Бир эвес бо-ла чыл дег, мал чеми мындыг хөй болур чүве болза, (албан болур-даа ужурлуг ынчаш), черле ынчаш, хойну ховуга кыштадыры эки деп бодаар-дыр мен. Чүге дээрге, күзүн тараа хоорзуну чанында, мал чеми сөөртүрүнге бергелер база турбас, чарыгдал база эвээш, хөй дүгү база дүшпес, хараган чок-тур. Мындыг ховуга кыштадыр болза, кол-ла чүүл — эки турум азырал: көк сиген, сула, чылыг кажаа-хораа, хураган кажаазы, эки кудук казар, оон хойну чылыг суг-биле экидир суггарып турар. Хойну ынчаар ажаарга-ла, семис чаагай-даа, дүккүр-даа болур — деп каап, малчын, че саналыңар чүл? — дээнзиг көрүп тур.

ХОЙЖУНУҢ КЫШТААН КӨӨРГЕ БЕЗИН АЯННЫГ: хой кажаазының баарында — улуг сери. Малды чемгерер чери ол. Хоочун хойжу Төгүс-оолдуң ол чугаазын дыңнааш, кижи бодап көөрге, хойжуларны ээлчеглиг кадатче шилчидериниң база бир таарымчалыг аргазы бо мындыг кыштаглардан улуг хамааржыр-дыр. Ындыг, ховужуктарда, даглар эдектеринде таарымчалыг кыштагларны «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырындан, «Большевик» колхозтуң Шөлүк-Хову деп черден база көрдүвүс.

Моон соңгаар хой ажылының талазы-биле бистиң тускай эртемниглеривис, ажыл-агыйлар удуртукчулары хойжуларны ийи ээлчеглиг кадатче киирип, оларның өг-бүлелерин сууржудуп, уруг-дарыын школа, ясли, эмнелге, киноже чоокшуладырда, черчерниң онзагай байдалын өөренип көрбүшаан, малчыннарның кыштагларын таарымчалыг черлерге кылып бээри чугула деп чүвени бо чижек безин чугаалап турар-дыр. Чүге дээрге, малчыннарга ыңай-бээр чорук кылырынга безин таарымчалыын көрбеспе.

МУРНАКЧЫ ХОЙЖУЛАР Моңгуш Төгүс-оол төрүүр 254 хоюнуң чаш хураганнарын бүрүн менди камгалап алган, Сарыглар Чыртаан-оол төрүүр 299 хоюндан 271 хураганны, азы 90 хуузун, Ким Апан-оол база-ла төрээн 307 хоюндан хураганнарының 90 хуузун камгалап алган. Черле хойжу бүрүзү хоомай эвес ажылдап, партия болгаш чазактың салган сорулгаларын боттандырар дээш дыка улуг күженииишкинни салып турары оларның эрестиг ажыл-ижинден-не көскү болду.

Барлык ховузунуң Өртен-Тейде хойжу Сарыглар Хеймер-оолдуң аалынга кежээликтей кээп, база-ла оон амыдырал-чурттал га, ажыл-ижи-биле таныжып чугаалажып, ооң ол-ла Өртен-Тей дээр боп-борбак, чаражы кончуг дагның кырындан мал харааан ышкаш, талыйтыр харап көрүп тур бис. Барлык ховузунда ачылыг-чаагай часкы отчугаштарның хып, бүгү-ле амыдырал, ажыл-иштиң хайныгып турарын кандыг дээр!

— Бүгү чурт, бүгү совет улус мынчаар хайныгып турар-дыр ийин — деп, Шаңгыр Пиче-оолович магадаан тур.

— Шынап-ла, бо хире күчүлүг, тайбың чаагай ажыл-ижинге Төрээн чурт оон хамаатылары, бистер чоргаарланмас-даа арга чок-тур бис ийин! — деп ону деткип кагдым.

Өртен-Тейлен харап турарга, хову-ла, хову, мал-ла, мал, машина-ла, машина... Тараа шөлдери ынаар-ла талыйтыр калбарып чоруп берген. Кежээ дүжүп, караңгылап эгелээп. Чаа амыдыралдың отчугаштары сылдыстар-ла. Чырыткыланнашкан, шименнешкен, караңгы дээрде-даа отчугаштар, кара черде-даа отчугаштар-ла!

Барлыктың улуг ховузун кежилдир, дүү-ле Ак-Довурак хоорайның ак-көк, ногаан-ногаан, кызыл-кызыл чырыткылары ак-чайт чайынналып турар, бир-ле дизип каан чинчилер-ле! Дөө-ле, ховуда тарылгада тракторларның, машиналарның шуужуп, чырыткыланып турары уккел-даа чок, сылдыстар-ла! А дүү чырып турар — Бижиктиг-Хая. Оон ак сууржугажының отчугаштары база-ла улуг хоорай ышкаш чайынналып тур.

— Шынап-ла, кандыг кончуг магалыг чараш чаагай чүве боор: дээрде-даа, черде-даа чайыннаадыр кыпкылаан. Отчугаштар-ла, отчугаштар! — деп, өөрүм-бир-ле бичии уругларзыг магадаан турлар.

Дүнеки Барлык Ховузунда Ильичиниң лампочкаларының чырыткызы совет кижилерниң улуг чаагай чогаадыкчы, чаакчы, ажыл-ижин салюттап турары ол-дүр ийин кылдыр боданмышаан, Кызыл-Мажалыкче, Хемчиктиң кыдыынче халдып бадыптывыс. Бо-ла бүгү ак-чайт чайыннадып турар чырык Хемчиктиң кезээ-мөңгеде өшпес совет отчугаштары ол!

КӨРҮЛДЕ: дээрелер шилиттинген

Кызылда уран чүүл училищезиниң улуг залынга республиканың чөөн талакы районнарының агиткультбригадаларының көрүлдези болуп эрткен. Ону Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку ажыткан. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга тураскааткан көрүлдениң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң Бүгү-эвилел көрүлдезиниң уламчылап турарын, концерт программаларының көрүлдези бүгү чуртка, а улусчу театрларның көрүлдези бистиң республикага чоокта чаа доозулганын ол дыңнаткан. Агиткультбригадаларның көрүлдези база дооступ турарын, оон ийи тиилекчизи июль айда Красноярск хоорайга барып, зона маргылдаазынга киржир апаарын, ам чурукчуларның, сиилбирлиг уран чүүлдүн, кино болгаш чурук тырттырарынга сонуургалдыгларның делгелге-көргүзүглери удавас болурун министр дыңнаткан.

Көрүлдени Бии-Хем районнуң Культура бажыңының «Колос» деп, агиткультбригадазы (удуртукчузу Б. Коротеев) ажыткан. Оон концерти чүгле 40 хире минута иштинде ойнаарынга таарыштыр тургустунган болза-даа, жанр талазы-биле янзы-бүрү болган. «Аңы-дүнмалышкы чорук» деп литературалыг монтажтан эгелээш, хөйнүң болгаш ийи-чаңгыс күүседикчилерниң ырлары-даа, хөмүстаан аялгалар-даа, танцы-сам-даа, шүлүктер-даа улажып-ла турду. Концерттиң дугаарлары бистиң чурттуң улустарының интернационалчы найыралын алгап, районнуң бүдүрүлгелериниң, колхоз, совхозтарының мурнакчыларын адап, мактап, улуг Төрээн чуртувусту алдаржыдып турган. Ылангыя «Кызыл тараачын» колхозтуң саанчызы М. Седипейниң, эмчи А. Болвиновтуң ырлааны, киномеханик А. Бондаренконуң орус танцыны тепкени солун, чараш боор, көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган.

Аржааның кодээ Культура бажыңының эргелекчизи З. Догур-оолдуң моон мурнунда концерттерге көзүлбээн кулузун хөмүс-биле тыва аялгаларны күүсеткени база солун болган.

Агиткультбригаданың киржикчилери бөдүүн болгаш чараш идик-хептиг, катты-хөглүг, баштак-шоодуглуг ойнап турары мактанчыг.

Ынчалза-даа ол коллективтиң көргүзүглериниң арзында харылзаазы эки бодаттынмаан. Уран-чечен номчулгага киирген шүлүктери болгаш чугаалары эмин эртир шөйдүнчек болгулааның четпес деп санаар херек.

Бааның ойнаткаш, ырлаан шоорлаан аныяк кижилер долдур олурупкан автобус тараа шөлдериниң арзы-биле халыткаш, сценада кээп тура дүштү. Ол дээрге Каа-Хем районнуң Культура бажыңының «Романтиктер» деп агиткультбригадазы-дыр. (Удуртукчузу А. Чадамба). Сценаның артында аскан каасталганы тывынгыр болгаш уран-чечен чураанындан олар шынап-ла автобустуг халдып келген ышкаш көстүр болду.

Ол агиткультбригаданың программазы база-ла янзы-бүрү, дугаарларны, ыяк бодаан болгаш арзында харылзаалыг. Бригаданың хөй эвес киржикчилериниң арзында орус, тыва, белорус, татар, цыган националдыг аныяктар бар. Олар бистиң чурттуң улустарының найыралын алгап-йөрээп ойнап турда, черле солун болду. Районда социалистиг чарыштың тиилекчилериниң мактап-йөрээни, ойнаарактар-биле көргүзүг кылганы, П. Чадамбаның уран-чылып сыгырганы чедиишкинниг эрткен. Ылаңгыя ажыл шагы үзер, арагачы кижилерниң шыңгыы хемчег албайн, бажын суйбааш, анаа салыптар чорукту ойнаарактарның «Эш хуузунуң суду» деп көргүзүү черле дээштиг шүгүмчүлээр чорду.

Ойнакчыларның идик-хеви эки кылдынганын, күүседикчилерниң мергежилиниң өскениң, сценарийни тургузарда бригаданың удуртукчузунуң бодамчалыг ажылдааның демдеглээри чугула.

Ынчалза-даа каа-хемчилерниң көргүзүглеринде тыва национал номерлер чок болганы четпес.

Кызыл хоорккүскомнуң культура килдизиниң агиткультбригадазының (удуртукчузу Ю. Потапов) концерти база багай эвес болган. Ылангыя бот-тывынгыр ыраажы А. Кимлыктың күүсеткен ырларын онзалап айытса чогуур. Ынчалза-даа найысылалдың агитбригадазының программазы колдуунда ырлардан тургустунган болгаш арай шөйдүнчек, чалгааранчыг апаары база ойнакчыларның идик-хеви кара өңнүг, көрүш чок болганы хомуданчыг.

Ниитизи-биле, көрүлдеге киришкен агиткультбригадаларның программалары үениң негелделеринге дүүшкенин, амыдырал-биле холбаалыг болганын, ойнакчыларның мергежили бедип, турарын чугаалаар херек.

Ынчалза-даа Кызылдың болгаш Бии-Хемниң агитбригадаларының оюну колдуунда анаа концерттерге дөмейлежи бергениңден ниити үнези кудулаан. Бир-тээ агиткультбригада болганда, оларның программазы кыска болгаш дээштиг, солун көргүзүглерден тургустунар дээрзи билдингир болгай.

Бо көрүлдениң организастаанында четпестер барын ыттавайн барып болбас. Чижээ, бии-хемчилерниң концерти эгелээр ужурлуг үезинден бүдүн-чартык шак озалдаан, а Таңды районнуң агиткультбригадазы көрүлдеге шуут келбейн барган.

Агиткультбригадалар көрүлдезиниң республика жюризи зоналар айы-биле эрткилээн көрүлделерниң түңнелин үндүрүп, тиилекчилерин тодаргайлаан.

Районнарның Культура бажыңнарының агиткультбригадаларындан бирги черни Бии-Хемниң «Колос», ийиги черни Каа-Хемниң «Романтиктер», Тожунуң «Чойган», үшкү черни Барыын-Хемчиктиң «Мажалык» алгылаан.

Кодээ Культура бажыңнарының болгаш клубтарның агиткультбригадаларының талазы-биле бирги черни Чыраа-Бажының «Дамырак», ийиги черни Саглының «Көге-буга», үшкү черни Нарынның «Челээш» алгылаан.

Ийи тиилекчилер — Бии-Хемниң «Колос», Чыраа-Бажының «Дамырак» агиткультбригадалар июль айда Красноярскиге барып, зона көрүлдезинге киржир.

Б. ОНДАР.

СПОРТ ✲ СПОРТ ✲ СПОРТ

Чиик атлетика

Эрткен дыштаныр хүннерде Кызылдың «Совет Тываның беш чылы» аттыг стадионунга хоорайның школачыларының чиик атлетикага маргылдаазы болган. Анаа республика найысылалының бүгү школаларының өөреникчилери ийи бөлүкке үстүп алгаш маргышкаыннар.

1957—58 чылдарда төрүттүнген өөреникчилерниң арзынга болган маргылдааның түңнели бо. Диск октаарының талазы-биле оолдар арзынга болган маргылдаага № 11 школаның өөреникчизи Алексей Шляхов шылгараан. Ол дискини 30 м. 36 см. ырадыр октаан. Ядро октаарының талазы-биле № 1 школаның спортчузу Евгений Дамдыккайга чедер кижи чок болган. Ол ук маргылдаага баш удур эки белеткенип, ядрону 12 м. 55 см. ырадыр октааш, спорттуң ол хевиринге хоорайның школачыларының чаа рекордун тургускан.

№ 11 школаның челиги класының өөреникчизи Лена Лихачева ядрону 8 м. 95 см, дискини 22 м. 60 см. октааш, спорттуң ол ийи хевиринге чемпион болган. Ол-ла школаның өөреникчизи Юра Оскирко 100 метрни 12 секундада, 200 метр хемчээлдиг черни 25,3 секундада халааш, ол хемчээлдерге кымга-даа ай тырбаан.

1955—56 чылдарда төрүттүнген школачыларның арзынга болган маргылдааның түңнели 1957—58 чылдарда төрүттүнген өөреникчилерниң көргүзүглеринге четпес. Чүгле № 14 школаның өөреникчизи Виктор Фунтиков бедик калыырынга 1 м. 63 см. халааш, чаа рекордту тургускан.

Үргүлчүлеп келген маргылдааның түңнелинде 1957—58 чылдарда төрүттүнген оолдар, уругларның арзынга болган маргылдаага № 11 школа — бирги, № 2 школа — ийиги, школа-интернат — үшкү черлерни ээлээннер. А 1955—56 чылдарда төрүттүнген өөреникчилерниң маргылдаазынга № 11 школа — бирги, школа-интернат — ийиги, № 1 школа — үшкү черлерни ааганнар.

Хемчээл бүрүзүнге тиилекчи болган өөреникчилер Кызыл хоорайның школачыларының шилиндек командазының составында кирген. Олар июнь 14-тен 16-га чедир болур республиканың школачыларының түңнел маргылдаазынга киржирлер.

«Динамо» тиилээн

Республика найысылалы — Кызылдың футболга кубогун эдилээр эргени чаалап алыр дээш маргылдаа эгелээнин номчукчулар билир болгай. Анаа эң шилиндек: «Динамо», «Торпедо», «Луч», «Стрела», «Енисей» командалар киришкен.

Шүүлде мурнуу чарышның ужуражылгыынынга тиилекчи болган «Динамо» биле «Енисей» командаларның шүүлде оюну эрткен дыштаныр хүнде хоорайның «Совет Тываның беш чылы» стадионунга болган.

Оюннуң ийиги эгчээнде динамочуларның артык күштүг болгаш дидим халдаашкыннары көрүкчүлерге улам тода көстү берген. «Енисейниң» ойнакчылары база-ла дидим ойнап, бөмбүктү удурланыкчыларының хаалгазынче каш удаа чыгадып турза-даа, далажып, частырыглар кылып, камгалал турушкарын чөп ажыглап шыдавайн, боттарының хаалгазынче ийи санны улай киирткен. Ынчангаш шүүлде маргылдаа 4:1 болуп, динамочуларның тиилелгези-биле доозулган.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

Октябрьның оглу— Совет Тывам

Сөзү Л. ЧАДАМБАНЫЫ.
Музыказы Д. ХҮРЕШ-ООЛДУУ.

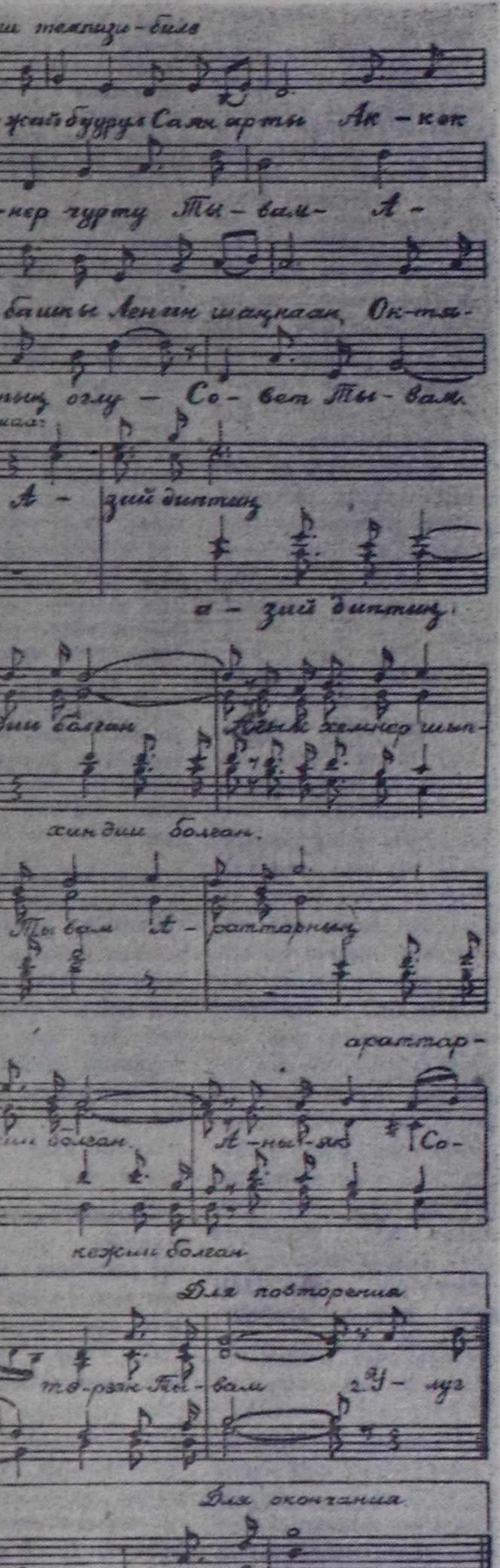

Ажай буурул Саян арты
Ак-көк хемнер чурту Тывам—
Ада башкы Ленин шаңнаан
Октябрьның оглу —
Совет Тывам.

Азий диптиң хиндии болган
Агым хемнер шыкпан Тывам —
Араттарның кежии болган
Октябрьның оглу —
Совет Тывам.

Улуг чаагай найыралда,
Угба-дунма өргээзинде
Оолдар, кыстар хеймери дег,
Октябрьның оглу —
Совет Тывам.

Орук чолу чечектелген,
Олча кежии оваалангаан,
Россияга төрүттүнген
Октябрьның оглу —
Совет Тывам.

Чыргал хүнү —Ленин тугун
Акы-дуңма чоннар-биле
Шыңчы, күштүг тутчуп хөгжээн
Октябрьның оглу—
Совет Тывам.

Репертуарлыг булуң

З. ЕЛШАНСКИЙ.

ТАПТЫГ-ЛА ТААРГАН

Ак халат кеткен баш таарыкчызы-биле тракторист ужуражып кээр.

Тракторист: Баш таарыкчызы келген дээр, ол кижи силер ирги силер бе? (Бодунче айыткаш) Мурнакчыларны оочур чокка хүлээп алыр-ла ыйнаан але?

Таарыкчы: (Кочулап) Ийе, баш таарыкчызы мен мен ийин. Силер тарылганың мурнакчызы-дыр силер аа?

Тракторист: (мактанып) Мурнакчы дээрге арай-ла эвээш-тир, а шолбаны дизе эки боор. План шагда күүсеттинген, арткан эш-өөр ам-даа чадажып турар' деп бил, таныш.

Таарыкчы. Ынчаарга моорланар. (Хажыызынче айыткааш үне бээрлер. Кезек болгаш шууган үнүп келирлер. Тракторист шокарарты кыргып каан парик кедип алган).

Тракторист. Мээн бажым дүгүн мынчаар кыргып, тараажы кижини дорамчылааның дээш буруудаар апаар сен! Ёзулуг ажык-орулга сурген, ат алынган азырадыкчы дыр сен!

Таарыкчы: Тараажы? Тараажы эвес, тарылга үезиниң чалгаапайы-дыр сен. Мени билбес деп бодадың бе? Мен хамык механизаторларны эргип, оларның бажын таарып чордум. Сен хамык шөлдү оргалай андарып, карак чаап, арагалап, ажылдан дескен болгай сен. Ынчангаш бажың дүгүн андарган черин дег ала-шокар кылганым ол.

Тракторист: (тулуп) Бай... Мен... аараш...

Таарыкчы: Мегеленме! Чүгула кампания үезинде техниканы халас тургузуп, арагалап турганың дээш буруу хүлээр сен. (Документизин көргүзер).

Тракторист: (сүрээдеп ноннүр). Улусчу дружина штавының даргазы? Буруулуг-ла болдум...

Таарыкчы: Буруңну меңээ эвес, а шагдаа черинге билиң. Ынчан сээн бажың дүгү шокар эвес, а шуут тазартынар деп бил.

КӨЖЕГЕ.

АЛДАР БОЛГАШ МАКТАЛ

Оол, кыс ийи чарлакчы холдарында кызыл чечектерлиг үнүп келирлер.

Кыс: Кайнаар-даа көөрүңге чаагай, чараш час! Бүгү-ле чүве оон бүрүн эргезинде кирген. Чазын бойдус дирлип, чер безин чаартынып чаагайжыыр. Чазын амыдырал чараш апаар болгаш часкы херелдер, салгын-сырының төнчү чок эргелединден омакшылдыг хөөннер кижилерни сергедиптер.

Оол: Чазын хар эриир болгаш чараш чечектер чер кырын шыва бээр. Ол хамаанчок чүректерге ынакшылдың чечектери частып кээрге, кандыг-даа назы-харлыг улус ала чайгаар ынакшылдан ындынналып...

Кыс: Ындыг харын. Төрээн черивиске, оон кара хөрзүнүнге ынаавыс дендээр. Ону чаагайжыдып, чарып кириптер бис. Ол ынакшыл алдын өңнүг тараа бөлүп хуулары маңадап көөр болгай бис.

Оол: Аңгыс чарган аныяк кыска ынакшывайн кымга ынакшыыр бис. «Тракторнуң дынын туткан дыңзыг холун магададым» дижип ырлажып турар кыстарывыстың эрес кежээ ажылгырынга ынакшывас болза, эр болган херээ бар деп бе?

Кыс: Адыр, өңнүк. Арай эпкедеп тур ышкаш сен. Мен бодаарымга, часкы тарылганың шалыпчыларының дугайында чугааны ырда кирген. Сураглыг тракторист Чавыдактан эгелезе кандыгыл?

Оол: Шын-дыр. (Ырлап)

Шары-буга кожуп алгаш,
Тракторга канчап деннээр.
Чалгаа шүшпен кижилерни
Чавыдакка канчап
деннээр—

деп, ырлажып турган болгай бис.

Кыс: Хоочун трактористер республикада кайы хөй. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта ийи дакпыр Ленин орденниг Александр Ермолаев, ийи дакпыр Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниг Мария Михайлова оларга чон чоргаарланып келген.

Оол: Таңдының «Тиилелге» совхозтуң № 8 трактор-хову бригадазының бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Оюнович Янчат болгаш чүгле ол совхозта 60 ажыг механизатор мурнуку одуругда чорупп турарын билир бис.

Уруг: Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозта Долганевтар хүн үлүүн үргүлчү ажыр күүседип турар мурнакчы тараажылар.

Оол: Бистиң колхозта (совхозта) чоргаарланып болгу дег механизаторлар кайы хөй. (Ийи чарлакчы мурнакчы механизаторларны, оларның көргүзүглерин чугаалаар).

Кыс: «Часкы хүн—чылды чемгерер» деп, үлегер чугаа бар. Черивистиң чаартыкчызы, чемгерикчилеривис —хүндүлүг тараажыларга алдар болгаш мактал!

Оол: Аян-ырны оларга бараалгадыр-дыр бис. (Мөгейгеш, чечектерни көрүкчүлерге сунгааш, үне бээрлер. Концерт улай эгелээр).

С. ВЛАД-ООЛ.

Күзенчиг аалчылар

Чөөн-Хемчикте «Адаан-Маадыр» совхозтуң кодээ клувунда «Алаштың ыраажызы» деп агиткультбригада организастаттынып тургустунга-ла ур болбаан болза-даа, ам районда дээре ажылдыг агиткультбригадаларның бирээзи болуп турар.

Кодээ клуб эргелекчизи Ооржак Кайгал-оол ооң ажылын экижидер, концерт көргүзериниң идейлиг болгаш уран-чечен деңнелин бедидери дээш кызымак ажылдап келген. Ооң түңнелинде, ол агиткультбригаданың байлак болгаш солун программалыг концертин чүгле ук совхозтуң эвес, харын өске черлерниң чону сонуургап көрүп турар апарган.

Концерттиң программазында Ленин, партия, Төрээн чурт, күш-ажыл, ынакшыл дугайында ырлар, шоодуглуг чугаалар, интермедиялар, шүлүктер, танцылар дээш солун номерлер-ле хөй. Виктор Көк-оолдуң «Самбажык» деп шиизинден үзүндүнү бригаданың киржикчилери кончуг эки ойнап турарлар.

Бот-тывынгыр артистерниң арзында ыраажылар Ооржак Кертик, Ооржак Кайгал-оол, танцычы Куулар Маадыр-оол, каргыраа-сыгыт мастери Мовгуш Сундукай ышкаш талантылыглар хөй.

Агиткультбригаданың артистери Суг-Аксы, Ак-Даш, Кара-Чыраа суурларынга болгаш хойжу бригадаларга, сүт-бараан фермаларынга, хову туралгаларынга концерттерни көргүскүлээн. Оларны кайда-даа ажыл-ишчилер күзелдиг-биле хүлээп ап турар.

О. БОРАШ.

Доозукчулар кежээзи

Өвүр районнуң Солчур ортумак школазының башкылар коллективи 8, 10 класстарның доозукчуларынга ужуражылга кежээзин организастап эрттирген. Кежээге чалаткан янзы-бүрү профессияның кижилери боттарының профессиязының дугайында ажыктыг арга-сүмени уругларга чугаалааннар.

Специалистер—зоотехник М. Лайзаа, инженер-механик М. Шофер-оол, мал эмчизи С-Д. Чинчи, хоочун чолаачы М. Маадыр, башкы М. Сечиней оларның чугаазын доозукчулар сонуургал-биле дыңнаан. Школаның доозукчулары, чалаткан специалистер база башкылары-биле күзел-бодалдарын үлежип чугаалашканнар.

Оңгу классчыларның мурнундан боттарының эчис сорулгаларының дугайында бодалдарын база уруглар илереткилээн. Школаны доозарынга чедир ээзеп хуусаа арткан. Уругларның мурнунда ниитиирлиг үе—доозарының күрүне экзаменнери келген. Ортумак школаны доозуп, боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын чедип алыр дээш чүткүлдүг чорук олардан негеттинип турар.

М. ЭРЕС-ООЛ.

1967—68 өөредилге чылында Улуг-Хем районнуң Баян-Кол ортумак школазын доозкаш дугайында Чоодар Суванчикович БАЙКАРАНЫҢ № 261430 читкен аттестадын күш чок деп санаар.

Чаа шиилер

Республиканың хөгжүм-шии театрының орус бөлүүнүң артистери каш хонук бурунгаар ийи чаа шиини комиссияга дужааган. Ол чаа шиилерниң бирээзи—Л. Эдлистиң «Июнь—чайның эгези» деп шиизи. Ук шииниң тургускан режиссеру—Фанна Дубовская. Беш кижи киржикчилиг бо шиини көрүкчүлер улуу-биле сонуургаар ужурлуг. Ооң тодаргай херечизи, кажан ол шиини дужаап турда, чаа шиилер хүлээп алыр комиссияның кежигүннери ук шиини театрның репертуарынга киирер дээрзин чаңгыс үн-биле саналдааны болур.

«Июнь—чайның эгези» деп чаа шиинде ойнап турар артистер Иркутск областынче аъттаныпканнар. Олар областың соңгу районнарынга ийи ай иштинде ойнап, бистиң республиканың уран чүүлчү ат-алдарын камгалап, боттарының уран талантызын чоңга бараалгадырлар. Бөлүктүң бригадири—Сергей Лифанов.

Польша драматург Александр Фредронуң «Кадыннар болгаш гусарлар» деп шиизи база-ла бистиң театрның репертуарынга кирген.

Чай—артистерниң көрүкчүлерге аалдап баар эң-не таарымчалыг үези. Чайгы сезонда бистиң театрның аңгы-аңгы бөлүктери бистиң республиканың бүгү районнарынга аалдап баарындан аңгыда, кожа чыдып турар областарга, крайларга база автономнуг республикаларга боттарының оюнун көргүзүп чедип турары чаңчыл апарган. «Кадыннар болгаш гусарлар» деп шии удавас Хакас автономнуг областың ажыл-ишчилеринге аалдап чедээ бээри-биле белеткенип турар.

(БИСТИҢ КОРР.)

Чалгынныг ишчилер

ССРЭ-ниң областарының арзында эң улуг девискээрлиг Тюмень областың шириин бойдустуг соңгу чүк чериниң бойдус байлактарын ажыглаарга шиңгээдип алырынга агаар флоду чугула ужур-дузалыг. Ында ужар чүүлдүң аргыжылга оруктарының узун дурту 30 муң ажыг километр болу берген. Хамааты ужар чүүлдүң Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниг Тюмень эргелелиниң самолёттары болгаш вертолёттары хөй санныг геология база шинчилел экспедицияларынга бараан болуп, соңгу чүктүң нефть-газ тывыжының төптеринге чер өрүмээр машиналарны, хоолайларны, чүүл-бүрү дериглерни чедирип берип, санитар болгаш почта ажылын кылып, улуг күштүг электри дамчыдылгазының шугумнарын, нефть дамчыдар шугумнарны тударынга, өрттен арга-арыгларны камгалаарынга киржип турар. Тоску беш чылдың баштайгы ийи чылының дургузунда безин 340 муң тонна ажыг чүъктерни сөөртүп, 4 миллион хире пассажирлерни дажыглаан.

ЧУРУКТА: нефть казар, ыраккы тывыш черлеринге казыкчыларны, нефтичилерниң «аар таксилери» — вертолёттарның чедирип турары.

И. САПОЖКОВТУҢ фотозу (СЭТА-ның фотохроникасы).

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Телевидение

МАЙ 22-ДЕ
КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.10—«Мээң амыдыралым—Россия». Документалдыг фильм. 19.30—«Ниитилел амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 20.00—Документалдыг фильм. 20.15—«Бистиң планетавыс». Дамчыдылга. 20.45—«Африка репортажы». Документалдыг фильм. 20.55—«Өг-бүле, школа, хөй-нииты». Дамчыдылга. 21.25—Телемедээлер. 21.40—Чарлалдар, реклама. 21.45—23.00— «Өске кым-даа эвес», Уран-чечен фильм.

КИНОТЕАТРААРДА

МАЙ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ралу кадынының өнчүзү» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Элдептиг чүвелер чаңывыста» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ыры башкызы» 10.30, 15.00, «Петерс» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30, 12.50, «Александр Попов» 11.00, 14.40, «Ыяштар чаңында бажың» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-51, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжы амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетүүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75 корректорларының 27-41 Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер
Пар. ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 1740.

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00814.